Безбожник

Листопад—Грудень

1935

№ 11-12

Держсоцеквидав

ЗМІСТ

Стор

Промова товариша Сталіна на І-ій Всесоюзній нараді стахановців. 17 листопада 1935 року 1
Єм. Ярославський.— Пам'яті великого трибуна. (До роковини підлого вбивства С. М. Кірова 15
В. І. Ленін.— Л. М. Толстой. (До 25-річчя смерті Л. М. Толстого) 19
Б. Кандідов.— Церковна контрреволюція на Україні в 1905 році 23
Ю. В. Оландер.— Київські лаврські печери (Закінчення) 33

ЗА КОРДОНОМ

І. Ельвін.— Італо-Абіссінська війна і Ватикан 41
Хроніка: — „Кожний націонал-соціаліст повинен бути релігійним", „Німецькі християни" і „Штюрмер". Церква на утриманні шинка. Православна церква на службі польського фашизму. Схованки від газів у Ватикані. Італійський губернатор будує мечеті в колонії. Страйк на будівлі церкви. Угода між Чехословаччиною та Ватиканом. Католицькі місії в Китаї. Криза на Афонській горі. Плантації „святого духа". Папа фінансує війну. Антирелігійний університет у Франції. Безвірницька організація в Алжірі. Бельгійські безвірники за єдиний фронт. Проти клерикалізму та фашизму 45

ПО ОБЛАСТЯХ І РАЙОНАХ

О. Дудник.— Відриваємо від релігії останніх трудящих одноосібників 49
А. Перевала.— Передчасний спочинок 50
П. Омельченко.— Попівські витівки 51

Поправка: На 19-ій сторінці цього номера журналу трапилась з вини коректури помилка. Треба читати в даті про ювілей Л. М. Толстого не 10/I,— а 20/XI — 1935 р.

Держсоцеквидав. Уповноважений Головліту № 5552. Зам. № 2009. Тираж 22300 Д укован. аркуш. 3¹/₂. Паперов. арк. 1³/₄. Формат паперу 62x94. Знаків у 1 папер. арк. 1 6.000. Здано у виробництво 16.XII 1935 р. Підписано до друку 15.I 1936 року.

Книжкова фабрика Партвидаву ЦК КП(б)У. Київ, Синий майдан, 14.

Й. В. Сталін.

Пролетарі всіх країн, єднайтесь!

Безвірник

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АНТИРЕЛІГІЙНИЙ ЖУРНАЛ — ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ СПІЛКИ ВОЙОВНИЧИХ БЕЗВІРНИКІВ УКРАЇНИ

ВИХОДИТЬ РАЗ НА МІСЯЦЬ

Адреса редакції: Київ II-У-15 Музейний городок

Листопад — Грудень № 11-12 1935 рік

ПРОМОВА ТОВАРИША СТАЛІНА

НА ПЕРШІЙ ВСЕСОЮЗНІЙ НАРАДІ СТАХАНОВЦІВ

17 ЛИСТОПАДА 1935 р.

1. Значення стахановського руху

Товариші! Про стахановців тут, на цій нараді, так багато і так добре говорили, що мені, власне, мало що лишається сказати. Все ж, раз мене викликали на трибуну, доведеться сказати кілька слів.

Стахановський рух не можна розглядати, як звичайний рух робітників і робітниць. Стахановський рух це такий рух робітників і робітниць, який ввійде в історію нашого соціалістичного будівництва, як одна з найславетніших її сторінок.

В чому полягає значення стахановського руху?

Насамперед у тому, що він виражає нове піднесення соціалістичного змагання, новий, вищий етап соціалістичного змагання. Чому новий, чому вищий? Тому, що він, стахановський рух, вигідно відрізняється, як вияв соціалістичного змагання, від старого етапу соціалістичного змагання. У минулому, років три тому, в період першого етапу соціалістичного змагання, соціалістичне змагання не обов'язково було зв'язане з новою технікою. Та тоді у нас, власне, й не було майже нової техніки. Нинішній же етап соціалістичного змагання — стахановський рух, навпаки,— обов'язково зв'язаний з новою технікою. Стахановський рух був би немислимий без нової, вищої техніки. Перед вами такі люди, як тт. Стаханов, Бусигін, Сметанін, Кривонос, Пронін, Виноградови і багато інших, люди нові, робітники й робітниці, які цілком опанували техніку своєї справи, осідлали її і погнали вперед. Таких людей у нас не було або майже не було років три тому. Це — люди нові, особливі.

Далі, Стахановський рух це такий рух робітників і робітниць, який ставить своєю метою подолання нинішніх технічних норм, по-

долання існуючих проектних потужностей, подолання існуючих виробничих планів і балансів. Подолання — тому що вони, ці норми, стали вже старими для наших днів, для наших нових людей. Цей рух ламає старі погляди на техніку, ламає старі технічні норми, старі проектні потужності, старі виробничі плани і вимагає створення нових, вищих технічних норм, проектних потужностей, виробничих планів. Він покликаний зробити в нашій промисловості революцію. Саме тому він, стахановський рух, є в основі своїй глибоко революційним.

Тут говорили вже, що стахановський рух, як вираз нових, вищих технічних норм, являє собою зразок тієї високої продуктивності праці, яку може дати тільки соціалізм і чого не може дати капіталізм. Це цілком правильно. Чому капіталізм розбив і подолав феодалізм? Тому, що він створив вищі норми продуктивності праці, він дав можливість суспільству одержувати незрівняно більше продуктів, ніж це було при феодальних порядках. Тому, що він зробив суспільство багатшим. Чому може, повинен і обов'язково переможе соціалізм капіталістичну систему господарства? Тому, що він може дати вищі зразки праці, вищу продуктивність праці, ніж капіталістична система господарства. Тому, що він може дати суспільству більше продуктів і може зробити суспільство багатшим, ніж капіталістична система господарства.

Дехто думає, що соціалізм можна зміцнити шляхом деякого матеріального урівнення людей на базі бідняцького життя. Це не вірно. Це дрібнобуржуазне уявлення про соціалізм. Насправді соціалізм може перемогти тільки на базі високої продуктивності праці, вищої, ніж при капіталізмі, на базі достатку продуктів і всякого роду предметів споживання, на базі заможного і культурного життя всіх членів суспільства. Але для того, щоб соціалізм міг добитися цієї своєї мети і зробити наше радянське суспільство найбільш заможним,— необхідно мати в країні таку продуктивність праці, яка перекриває продуктивність праці передових капіталістичних країн. Без цього нічого й думати про достаток продуктів і всякого роду предметів споживання. Значення стахановського руху полягає в тому, що він є таким рухом, який ламає старі технічні норми, як недостатні, перекриває в цілому ряді випадків продуктивність праці передових капіталістичних країн і відкриває, таким чином, практичну можливість дальшого зміцнення соціалізму в нашій країні, можливість перетворення нашої країни в найбільш заможну країну.

Але цим не вичерпується значення стахановського руху. Його значення полягає ще в тому, що він підготовляє умови для переходу від соціалізму до комунізму.

Принцип соціалізму полягає в тому, що в соціалістичному суспільстві кожний працює по своїх здібностях і одержує предмети споживання не по своїх потребах, а по тій роботі, яку він виконав для суспільства. Це значить, що культурно-технічний рівень робітничого класу все ще невисокий, протилежність між працею розумовою і працею фізичною продовжує існувати, продуктивність праці ще не така висока, щоб забезпечити достаток предметів споживання, через що

суспільство змушене розподіляти предмети споживання не відповідно до потреб членів суспільства, а відповідно до роботи, виконаної ними для суспільства.

Комунізм становить вищий ступінь розвитку. Принцип комунізму полягає в тому, що в комуністичному суспільстві кожний працює по своїх здібностях і одержує предмети споживання не по тій роботі, яку він виконав, а по тих потребах культурно-розвиненої людини, які в нього є. Це значить, що культурно-технічний рівень робітничого класу став досить високий для того, щоб підірвати основи протилежності між працею розумовою і працею фізичною, протилежність між працею розумовою і працею фізичною вже зникла, а продуктивність праці піднялася на такий високий ступінь, що може забезпечити повний достаток предметів споживання, через що суспільство має можливість розподіляти ці предмети відповідно до потреб його членів.

Дехто думає, що знищення протилежності між працею розумовою і працею фізичною можна добитися шляхом деякого культурно-технічного урівнення працівників розумової і фізичної праці на базі зниження культурно-технічного рівня інженерів і техніків, працівників розумової праці, до рівня середньокваліфікованих робітників. Це зовсім невірно. Так можуть думати про комунізм тільки дрібнобуржуазні базіки. Насправді знищення протилежності між працею розумовою і працею фізичною можна добитися лише на базі піднесення культурно-технічного рівня робітничого класу до рівня працівників інженерно-технічної праці. Було б смішно думати, що таке піднесення нездійсненне. Воно цілком здійсненне в умовах Радянського ладу, де продуктивні сили країни звільнені від оков капіталізму, де праця звільнена від гніту експлуатації, де при владі стоїть робітничий клас і де молоде покоління робітничого класу має всі можливості забезпечити собі достатню технічну освіту. Нема ніяких підстав сумніватися в тому, що тільки таке культурно-технічне піднесення робітничого класу може підірвати основи протилежності між працею розумовою і працею фізичною, що тільки воно може забезпечити ту високу продуктивність праці і той достаток предметів споживання, які необхідні для того, щоб почати перехід від соціалізму до комунізму.

Стахановський рух знаменний у цьому зв'язку в тому відношенні, що він містить у собі перші початки, правда, ще слабі, але все ж початки саме такого культурно-технічного піднесення робітничого класу нашої країни.

Справді, придивіться до товаришів стахановців. Що це за люди? Це, головним чином,— молоді або середнього віку робітники й робітниці, люди культурні і технічно підковані, які дають зразки точності й акуратності в роботі, які вміють цінити фактор часу в роботі і які навчилися лічити час не тільки хвилинами, але й секундами. Більшість з них пройшла так званий технічний мінімум і далі поповнює свою технічну освіту. Вони вільні від консерватизму і застійності деяких інженерів, техніків і господарників, вони йдуть сміливо вперед, ламаючи застарілі технічні норми і створюючи нові, вищі,

вони вносять поправки в проектні потужності і господарські плани, складені керівниками нашої промисловості, вони раз-у-раз доповнюють і поправляють інженерів і техніків, вони нерідко вчать і штовхають їх уперед, бо це — люди, які цілком опанували техніку своєї справи і які вміють витискувати з техніки максимум того, що можна з неї витиснути. Сьогодні стахановців ще мало, але хто може сумніватися, що завтра їх буде вдесятеро більше? Хіба не ясно, що стахановці є новаторами в нашій промисловості, що стахановський рух становить майбутність нашої індустрії, що він містить у собі зерно майбутнього культурно-технічного піднесення робітничого класу, що він відкриває нам той шлях, на якому тільки й можна добитися тих вищих показників продуктивності праці, які необхідні для переходу від соціалізму до комунізму і знищення протилежності між працею розумовою і працею фізичною?

Таке, товариші, значення стахановського руху в справі нашого соціалістичного будівництва.

Чи думали про це велике значення стахановського руху Стаханов і Бусигін, коли вони приступали до ламання старих технічних норм? Звичайно, ні. У них були свої турботи, — вони прагнули до того, щоб вивести підприємство з прориву і перевиконати господарський план. Але добиваючись цієї мети, їм довелося розбити старі технічні норми і розвинути високу продуктивність праці, яка перекрила передові капіталістичні країни. Було б однак смішно думати, що ця обставина може хоч скількинебудь применшити велике історичне значення руху стахановців.

Те саме можна сказати про тих робітників, які вперше організували в нашій країні Ради Робітничих Депутатів у 1905 році. Вони, звичайно, не думали, що Ради Робітничих Депутатів стануть основою соціалістичного ладу. Вони тільки оборонялися від царизму, від буржуазії, створюючи Ради Робітничих Депутатів. Але ця обставина ані трохи не суперечить тому безсумнівному фактові, що рух за Ради Робітничих Депутатів, початий в 1905 році ленінградськими і московськими робітниками, привів кінець-кінцем до розгрому капіталізму і перемоги соціалізму в одній шостій частині світу.

2. Корені стахановського руху

Ми присутні зараз біля колиски стахановського руху, біля його початків.

Слід було б відзначити деякі характерні риси стахановського руху.

Впадає в очі насамперед той факт, що він, цей рух, почався якось сам собою, майже стихійно, знизу, без будьякого тиснення з боку адміністрації наших підприємств. Більше того. Цей рух зародився і став розгортатися в певній мірі всупереч волі адміністрації наших підприємств, навіть у боротьбі з нею. Товариш Молотов уже розповідав вам про те, які муки довелося пережити тов. Мусинському, лісопильникові в Архангельську, коли він потай від господарської

організації, потай від контролерів виробляв нові, вищі технічні норми. Доля самого Стаханова була не кращою, бо йому доводилось оборонятися при своєму русі вперед не тільки від деяких чинів адміністрації, але й від деяких робітників, що висміювали і цькували його за „новшества". Щодо Бусигіна, то відомо, що він за свої „новшества" ледве був не поплатився втратою роботи на заводі, і тільки втручання начальника цеху тов. Соколинського допомогло йому лишитися на заводі.

Як бачите, якщо і мав місце якийсь вплив з боку адміністрації наших підприємств, то він ішов не назустріч стахановському рухові, а наперекір йому. Отже, стахановський рух зародився і розгорнувся як рух, що йде знизу. І саме тому, що він зародився сам собою, саме тому, що він іде знизу, він є найбільш життьовим і непереборним рухом сучасності.

Слід, далі, спинитися ще на одній характерній рисі стахановського руху. Полягає вона, ця характерна риса, в тому, що стахановський рух розніся по всьому лицю нашого Союзу не поступово, а з якоюсь невиданою швидкістю, мов ураган. З чого почалася справа? Стаханов підняв технічну норму видобутку вугілля вп'ятеро або вшестеро, якщо не більше. Бусигін і Сметанін зробили те саме, один — в галузі машинобудування, другий — в галузі взуттєвої промисловості. Газети повідомили про ці факти. І раптом — полум'я стахановського руху охопило всю країну. В чому тут справа? Звідки взялася така швидкість у справі поширення стахановського руху? Може Стаханов і Бусигін є великі організатори з великими зв'язками в областях і районах СРСР, і вони самі організували цю справу? Ні, звичайно, ні! Може Стаханов і Бусигін мають претензію бути великими фігурами нашої країни і вони самі рознесли іскри стахановського руху по всій країні? Це теж невірно. Ви бачили тут Стаханова й Бусигіна. Вони виступали на нараді. Це — люди прості і скромні, без будьяких претензій на те, щоб здобути лаври фігур всесоюзного масштабу. Мені навіть здається, що вони трохи збентежені тим розмахом руху, який розгорнувся у нас всупереч їх сподіванням. І якщо, не зважаючи на це, сірника, кинутого Стахановим і Бусигіним, було досить для того, щоб уся ця справа розгорнулася в полум'я,— то це значить, що стахановський рух є справою цілком назрілою. Тільки рух, який цілком назрів і жде поштовху для того, щоб вирватись на волю — тільки такий рух міг поширитись так швидко і наростати, як снігова груда.

Чим пояснити, що стахановський рух виявився справою цілком назрілою? Де причини того, що він дістав таке швидке поширення? Які корені стахановського руху?

Їх, цих причин, принаймні чотири.

1) За основу стахановського руху стало насамперед корінне поліпшення матеріального становища робітників. Жити стало краще, товариші. Жити стало веселіше. А коли весело живеться, робота спориться. Звідси високі норми виробітку. Звідси герої і героїні праці. У цьому насамперед корінь стахановського руху. Якби у нас була криза, якби у нас було безробіття — бич робітничого класу, якби у

нас жилося погано, неприглядно, невесело, то ніякого стахановського руху не було б у нас. (Оплески.) Наша пролетарська революція є єдина в світі революція, якій випало показати народові не тільки свої політичні результати, але й результати матеріальні. З усіх робітничих революцій ми знаємо тільки одну, що якось добилася влади. Це — Паризька Комуна. Але вона існувала недовго. Вона, правда, спробувала розбити окови капіталізму, але вона не встигла їх розбити і тим більше не встигла показати народові добрі матеріальні результати революції. Наша революція є єдиною, яка не тільки розбила окови капіталізму і дала народові свободу, але встигла ще дати народові матеріальні умови для заможного життя. У цьому сила і непереможність нашої революції. Звичайно, добре прогнати капіталістів, прогнати поміщиків, прогнати царських опричників, взяти владу і дістати свободу. Це дуже добре. Але, на жаль, самої тільки свободи далеко ще недосить. Якщо не вистачає хліба, не вистачає масла і жирів, не вистачає мануфактури, житла погані, то на самій тільки свободі далеко не поїдеш. Дуже трудно, товариші, жити самою тільки свободою. (Схвальні вигуки, оплески.) Щоб можна було жити добре і весело, треба, щоб блага політичної свободи доповнювались благами матеріальними. Характерна особливість нашої революції полягає в тому, що вона дала народові не тільки свободу, але й матеріальні блага, але й можливість заможного і культурного життя. Ось чому жити стало у нас весело і ось на якому грунті виріс стахановський рух.

2) Другим джерелом стахановського руху є у нас відсутність експлуатації. Люди працюють у нас не на експлуататорів, не для збагачення дармоїдів, а на себе, на свій клас, на своє, радянське суспільство, де при владі стоять кращі люди робітничого класу. Тим то праця має у нас суспільне значення, вона є справою честі і слави. При капіталізмі праця має приватний, особистий характер. Виробив більше, одержуй більше і живи собі як знаєш. Ніхто тебе не знає і знати не хоче. Ти працюєш на капіталістів, ти їх збагачуєш? А як же інакше? Для того тебе й найняли, щоб ти збагачував експлуататорів. Ти не згідний з цим, — іди в лави безробітних і животій як знаєш, — знайдемо інших, згідливіших. Тим то праця людей не високо ціниться при капіталізмі. Зрозуміло, що в таких умовах стахановському рухові не може бути місця. Інша справа — в умовах радянського ладу. Тут трудова людина в пошані. Тут вона працює не на експлуататорів, а на себе, на свій клас, на суспільство. Тут трудова людина не може почувати себе закинутою і самітною. Навпаки, трудова людина почуває себе у нас вільним громадянином своєї країни, свого роду громадським діячем. І якщо вона працює добре і дає суспільству те, що може дати, — вона герой праці, вона овіяна славою. Зрозуміло, що тільки в таких умовах міг зародитися стахановський рух.

3) Третім джерелом стахановського руху слід вважати наявність у нас нової техніки. Стахановський рух органічно зв'язаний з новою технікою. Без нової техніки, без нових заводів і фабрик, без нового устаткування стахановський рух не міг би у нас зародитися. Без нової техніки можна підняти технічні норми в один-два рази — не більше.

Якщо стахановці підняли технічні норми в п'ять і шість разів, то це значить, що вони спираються цілком і повністю на нову техніку. Таким чином виходить, що індустріалізація нашої країни, реконструкція наших заводів і фабрик, наявність нової техніки і нового устаткування стали однією з причин, що породили стахановський рух.

4) Але на самій тільки новій техніці далеко не поїдеш. Можна мати першокласну техніку, першокласні заводи й фабрики, але якщо нема людей, здатних осідлати цю техніку, техніка так і лишиться у вас голою технікою. Щоб нова техніка могла дати свої результати, треба мати ще людей, кадри робітників і робітниць, здатні стати на чолі техніки і двинути її вперед. Зародження і ріст стахановського руху означають, що в нас уже народилися такі кадри серед робітників і робітниць. Років два тому партія сказала, що, збудувавши нові заводи й фабрики і давши нашим підприємствам нове устаткування,— ми зробили тільки половину діла. Партія сказала тоді, що ентузіазм будівництва нових заводів треба доповнити ентузіазмом їх освоєння, що тільки таким шляхом можна довести діло до кінця. Очевидно, що за ці два роки йшло освоєння цієї нової техніки і народження нових кадрів. Тепер ясно, що такі кадри вже є у нас. Зрозуміло, що без таких кадрів, без цих нових людей у нас не було б ніякого стахановського руху. Таким чином нові люди з робітників і робітниць, які освоїли нову техніку, стали тією силою, яка оформила і двинула вперед стахановський рух.

Такі є умови, що породили і двинули вперед стахановський рух.

3. Нові люди — нові технічні норми

Я говорив, що стахановський рух розвинувся не порядком поступовості, а порядком вибуху, що прорвав якусь греблю. Очевидно, що йому довелося перебороти якісь перепони. Хтось йому заважав, хтось його затискував, і ось, нагромадивши сил, стахановський рух прорвав ці перепони і залив країну.

В чому тут справа, хто ж, власне, заважав?

Заважали старі технічні норми і люди, що стояли за спиною цих норм. Кілька років тому наші інженерно-технічні й господарські працівники склали певні технічні норми відповідно до технічної відсталості наших робітників і робітниць. Відтоді минуло кілька років. Люди за цей час виросли і підкувалися технічно. А технічні норми лишалися незмінними. Зрозуміло, що ці норми виявилися тепер для наших нових людей застарілими. Тепер усі лають чинні технічні норми. Але вони ж не з неба впали. І справа тут зовсім не в тому, що ці технічні норми були складені в свій час, як норми занижені. Справа насамперед у тому, що тепер, коли ці норми стали вже застарілими, намагаються відстоювати їх, як норми сучасні. Чіпляються за технічну відсталість наших робітників і робітниць, орієнтуються на цю відсталість, виходять з відсталості, і справа доходить нарешті до того, що починають грати у відсталість. Ну, а як бути, якщо ця відсталість відходить в область минулого? Невже ми будемо схиля-

тися перед нашою відсталістю і робити з неї ікону, фетиш? Як бути, якщо робітники й робітниці встигли вже вирости й підкуватися технічно? Як бути, якщо старі технічні норми перестали відповідати дійсності, а наші робітники й робітниці встигли вже на ділі перекрити їх вп'ятеро, вдесятеро? Хіба ми колинебудь присягали на вірність нашій відсталості? Здається, не було цього у нас, товариші? (Загальний сміх.) Хіба ми виходили з того, що наші робітники й робітниці так і лишаться навіки відсталими? Начебто ми не виходили з цього? (Загальний сміх.) В чому ж тоді справа? Невже у нас не вистачить сміливості зломити консерватизм деяких наших інженерів і техніків, зломити старі традиції і норми і дати простір новим силам робітничого класу?

Говорять про науку. Кажуть, що дані науки, дані технічних довідників і інструкцій суперечать вимогам стахановців про нові, вищі, технічні норми. Але про яку науку йде тут мова? Дані науки завжди перевірялися практикою, досвідом. Наука, яка порвала зв'язки з практикою, з досвідом,— яка ж це наука? Якби наука була такою, якою її змальовують деякі наші консервативні товариші, то вона давно загинула б для людства. Наука тому і зветься наукою, що вона не визнає фетишів, не боїться підняти руку на відмираюче, старе і чуйно прислухається до голосу досвіду, практики. Якби справа стояла інакше, у нас не було б взагалі науки, не було б, скажімо, астрономії, і ми все ще пробавлялися б застарілою системою Птоломея, у нас не було б біології, і ми все ще втішалися б легендою про сотворіння людини, у нас не було б хемії, і ми все ще пробавлялися б проріканнями алхеміків.

Ось чому я думаю, що наші інженерно-технічні і господарські працівники, які встигли вже чимало відстати від стахановського руху, зробили б добре, коли б вони перестали чіплятися за старі технічні норми і перебудувалися по-справжньому, по-науковому, на новий, стахановський лад.

Добре, скажуть нам. Але як бути з технічними нормами взагалі? Чи потрібні вони для промисловості, а чи можна обійтися зовсім без усяких норм?

Одні кажуть, що нам не треба більше ніяких технічних норм. Це невірно, товариші. Більше того,— це безглуздо. Без технічних норм неможливе планове господарство. Технічні норми потрібні, крім того, для того, щоб відстаючі маси підтягувати до передових. Технічні норми — це велика регулююча сила, яка організує на виробництві широкі маси робітників навколо передових елементів робітничого класу. Отже, нам потрібні технічні норми, але не ті, які існують тепер, а вищі.

Другі кажуть, що технічні норми потрібні, але їх треба довести тепер же до тих досягнень, яких добилися Стаханови, Бусигіни, Виноградови та інші. Це теж невірно. Такі норми були б нереальні для теперішнього часу, бо робітники й робітниці, менш підковані технічно, ніж Стаханови й Бусигіни, не змогли б виконати таких норм. Нам потрібні такі технічні норми, які проходили б десь посередині між нинішніми технічними нормами і тими нормами, яких

добилися Стаханови й Бусигіни. Взяти, наприклад, Марію Демченко, всім відому п'ятисотенницю по буряках. Вона добилася врожаю буряків на гектар у 500 і більше центнерів. Чи можна це досягнення зробити нормою врожайності для всього бурякового господарства, скажімо, на Україні? Ні, не можна. Рано поки говорити про це. Марія Демченко добилася 500 і більше центнерів на один гектар, а середній врожай по буряках, наприклад, на Україні в цьому році становить 130—132 центнери на гектар. Ріжниця, як бачите, не маленька. Чи можна дати норму для врожайності по буряках у 400 або в 300 центнерів? Усі знавці справи кажуть, що не можна цього робити покищо. Очевидно, що доведеться дати норму по врожайності на гектар по Україні на 1936 рік у 200—250 центнерів. А норма ця не маленька, бо в разі її виконання, вона могла б дати нам вдвоє більше цукру, ніж у 1935 році. Те саме треба сказати щодо промисловості. Стаханов перекрив існуючу технічну норму здається разів у десять або навіть більше. Оголосити це досягнення новою технічною нормою для всіх, хто працює на відбійному молотку, було б нерозумно. Очевидно, що доведеться дати норму, яка проходить десь посередині між існуючою технічною нормою і нормою, здійсненою тов. Стахановим.

Одно в усякому разі ясно: нинішні технічні норми вже не відповідають дійсності, вони відстали і перетворилися в гальмо для нашої промисловості, а для того, щоб не гальмувати нашу промисловість, необхідно їх замінити новими, вищими технічними нормами. Нові люди, нові часи,— нові технічні норми.

4. Найближчі завдання

В чому полягають наші найближчі завдання з точки зору інтересів стахановського руху?

Щоб не розкидатися, давайте зведемо цю справу до двох найближчих завдань.

Поперше. Завдання полягає в тому, щоб допомогти стахановцям розгорнути далі стахановський рух і розповсюдити його вшир і вглиб на всі області і райони СРСР. Це з одного боку. І з другого боку — приборкати всі ті елементи з господарських і інженерно-технічних працівників, які вперто чіпляються за старе, не хочуть посуватися вперед і систематично гальмують розгортання стахановського руху. Щоб поширити повною мірою стахановський рух по всьому лицю нашої країни, для цього самих тільки стахановців, звичайно, недосить. Треба, щоб наші партійні організації включилися в цю справу і допомогли стахановцям довести рух до кінця. Щодо цього Донецька обласна організація виявила безперечно велику ініціативу. Добре працюють у цьому розумінні Московська і Ленінградська обласні організації. А як інші області? Вони, видимо, все ще „розкачуються". Наприклад, щось не чути або дуже мало чути про Урал, хоч Урал є, як відомо, величезним промисловим центром. Те саме треба сказати про Західний Сибір, про Кузбас, де ще, як видно з усього, не встигли „розкачатися". А втім, можна не сумніватися, що наші пар-

тійні організації візьмуться до цієї справи і допоможуть стахановцям перебороти труднощі. Щодо іншої сторони справи — приборкання впертих консерваторів споміж господарських і інженерно-технічних працівників,— то тут справа стоятиме трохи складніше. Доведеться насамперед переконувати, терпляче і по-товариському переконувати ці консервативні елементи промисловості — в прогресивності стахановського руху і в необхідності перебудуватися на стахановський лад. А якщо переконування не допоможуть, доведеться вжити рішучіших заходів. Взяти, наприклад, Наркомат Шляхів. У центральному апараті цього наркомату недавно існувала група професорів, інженерів та інших знавців справи — серед них були й комуністи,— яка запевняла всіх у тому, що 13 — 14 кілометрів комерційної швидкості на годину є межа, дальше якої не можна, неможливо посуватися, якщо не хочуть вступити у суперечність з „наукою про експлуатацію". Це була досить авторитетна група, яка проповідувала свої погляди усно і друковано, давала інструкції відповідним органам НКШ і взагалі була „владарем дум" серед експлуатаційників. Ми, не знавці справи, на підставі пропозицій цілого ряду практиків залізничної справи в свою чергу запевняли цих авторитетних професорів, що 13 — 14 кілометрів не можуть бути межею, що при певній організації справи можна розширити цю межу. У відповідь на це ця група замість того, щоб прислухатися до голосу досвіду і практики і переглянути своє ставлення до справи, кинулася в боротьбу з прогресивними елементами залізничної справи і ще більше посилила пропаганду своїх консервативних поглядів. Зрозуміло, що нам довелося дати цим шановним людям злегка в зуби і чемненько випроводити їх з центрального апарату НКШ. (Оплески.) І що ж? Ми маємо тепер комерційну швидкість у 18 — 19 кілометрів на годину. (Оплески.) Мені думається, товариші, що в крайньому разі доведеться вдатися до цього методу і в інших галузях нашого народного господарства, якщо, звичайно, вперті консерватори не перестануть заважати і кидати палки в колеса стахановському рухові.

Подруге. Завдання полягає в тому, щоб допомогти перебудуватися і очолити стахановський рух тим господарникам, інженерам і технікам, які не хочуть заважати стахановському рухові, які співчувають цьому рухові, але не зуміли ще перебудуватися, не зуміли ще очолити стахановський рух. Я мушу сказати, товариші, що таких господарників, інженерів і техніків є у нас не мало. І якщо ми допоможемо цим товаришам, то їх буде у нас безсумнівно ще більше.

Я думаю, що коли ці завдання будуть виконані нами, стахановський рух розгорнеться на всю широчінь, охопить усі області і райони нашої країни і покаже нам чудеса нових досягнень.

5. Два слова

Кілька слів про цю нараду, про її значення. Ленін учив, що справжніми керівниками-більшовиками можуть бути тільки такі керівники, які вміють не тільки вчити робітників і селян, але й учитися у

них. Декому з більшовиків ці слова Леніна не сподобались. Але історія показує, що Ленін мав рацію і тут на всі сто процентів. Справді, мільйони трудящих, робітників і селян працюють, живуть, борються. Хто може сумніватися в тому, що ці люди живуть не марно, що живучи й борючись, ці люди нагромаджують величезний практичний досвід? Хіба можна сумніватися в тому, що керівники, які нехтують цим досвідом, не можуть вважатися справжніми керівниками? Отже, ми, керівники партії й уряду, повинні не тільки вчити робітників, але й учитися в них. Що ви, члени цієї наради, дечого повчилися тут, на нараді, у керівників нашого уряду, — цього я не буду заперечувати. Але не можна заперечувати й того, що і ми, керівники уряду, багато чого повчилися у вас, у стахановців, у членів цієї наради. Так от, спасибі вам, товариші, за науку, велике спасибі! (Бурхливі оплески.)

Нарешті, два слова про те, як слід було б ознаменувати цю нараду. Ми тут у президії радилися і вирішили, що доведеться якось відзначити цю нараду керівників влади з керівниками стахановського руху. І от ми прийшли до такого вирішення, що чоловік 100—120 з вас доведеться представити до вищої нагороди.

Голоси: правильно. (Бурхливі оплески.)

Сталін. Якщо ви схвалюєте, товариші, то ми цю справу проведемо.

(Учасники наради стахановців влаштовують бурхливу захоплену овацію товаришеві **Сталіну.** Весь зал гримить від оплесків, стіни його потрясає могутнє „ура". Численні вигуки, що вітають вождя партії товариша **Сталіна,** несуться з усіх кінців. Овація закінчується могутнім співом „Інтернаціоналу"—три тисячі учасників наради виконують пролетарський гімн).

С. М. Кіров.

ЄМ. ЯРОСЛАВСЬКИЙ

ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО ТРИБУНА.

Яке серце битись перестало,
Який світильник розуму погас.

У роковини смерті *Сергія Мироновича Кірова* так свіжо ще відчувається рана, заподіяна партії його смертю. Про нього, про любимого товариша Кірова, члена Політбюро, ЦК ВКП(б) писав у повідомленні, що „втрата товариша Кірова, любимого всією партією і всім робітничим класом СРСР, кристально чистого і непохитно стійкого партійця, більшовика-ленінця, що віддав усе своє яскраве, складне життя справі робітничого класу, справі комунізму,— є найтяжчою втратою для всієї партії і країни Рад за останні роки". Здається ще звучить надхненне, запалююче і переконуюче слово, бачиш енергійний, сповнений внутрішньої сили, рух Кірова, бачиш цю чудову посмішку Миронича. І діла його живуть у ділах мільйонів робітників і колгоспників наших днів, які дали клятву в дні жалоби по одному з любимих вождів добитися повного торжества, повної перемоги соціалізму і остаточного викорінення всіх ворогів робітничого класу.

Щоб зрозуміти, чому мерзенні вбивці спрямували руку Ніколаєва проти С. М. Кірова, треба згадати основні факти боротьби, що призвела зінов'євців і троцькістів на дно помийної ями історії.

Тепер минуло вже 10 років з того часу, коли після смерті В. І. Леніна зінов'євсько-каменевсько-троцькістська опозиція у грудні 1925 року виступила відверто проти ленінської партії на XIV з'їзді ВКП(б), на чолі з спеціалістами опортунізму і штрейкбрехерства — Зінов'євим і Каменевим. Троцький і троцькісти поки ще були „самі по собі". Вони до цього не раз намагалися повернути партію з ленінського шляху; партія за проводом *Сталіна* давала їм незмінно нищівну відсіч. Побиті в профспілковій дискусії 1921 р., в дискусії про „новий курс" 1923 р., і дискусії „про уроки Жовтня" у 1924 р., вони чекали моменту, коли обстановка складеться сприятливіша для їх нового нападу на партію.

Свій новий напад на партію зінов'євці провадили дуже обережно, прикриваючи його на перший час боротьбою проти троцькізму. Знаючи, як партія насторожена проти Троцького і троцькістів, зінов'євці поширювали в ленінградській організації чутки, що більшість партії і більшість ЦК не хочуть по-справжньому боротися проти Троцького. На цьому грунті вони стали настроювати проти партії і комсомол. Зінов'єв створив особливу школу пропагандистів, доступ до якої був відкритий тільки особливій групі людей, дібраних з „вір-

них“ Зінов'єву, антипартійно настроєних членів партії і комсомольців. Там їх накачували проти ЦК і, особливо, проти Сталіна, бо саме *Сталін* чіткіше від усіх бачив зраду троцькістсько-зінов'євських запроданців і очолив боротьбу партії проти них.

Усе це вдалося викрити ще до XIV з'їзду партії. На XVII ленінградській конференції, напередодні XIV з'їзду, організатори антипартійного блоку — Зінов'єв, Бакаєв, Євдокімов, Залуцький, Сафаров, Наумов та інші виступили вже відвертіше.

На XIV з'їзді Зінов'єв виступив від імени більшості з своїх однодумців підібраної ленінградської делегації з окремою співдоповіддю, наприкінці якої прямо звернувся з закликом до всіх осколків антипартійних груп — створити блок для боротьби проти партії. Білогвардійські газети з радістю трубили „Петербург проти Москви“. Вони вже наперед смакували, їм ввижались розкол партії, послаблення пролетарської диктатури, можливість реставрації. У зінов'євсько-каменевсько-троцькістському блоці вороги наші бачили найважливіше для них: підрив пролетарської диктатури.

Для партії було ясно, що Зінов'єв і Каменєв у новій складній і тяжкій обстанові повторюють у гіршій формі вагання, які вони виявили в жовтні 1917 р.

Це відзначила XV конференція нашої партії, вказавши, що „як тоді у жовтні 1917 р., складна обстанова і труднощі переходу від буржуазної революції до революції пролетарської породили вагання однієї чистини партії, пораженство і невір'я в можливість взяття влади і втримання її пролетаріатом (Каменєв, Зінов'єв), так і тепер, у теперішній переламний період... опозиційний блок є виявом цих занепадницьких і пораженських настроїв у рядах однієї частини нашої партії“.[1]

Ось чому таку дружну відсіч усієї нашої партії зустріли виступи більшості ленінградської делегації на XIV з'їзді на чолі з Зінов'євим і Каменєвим. Не треба забувати обстанови того часу, коли XIV з'їзд констатував у галузі співвідношення класів: „зростання індустріального пролетаріату, посилення куркулів на селі, зростання нової буржуазії в місті, піднесення активності всіх класів і груп у нашій країні“. У країні відбувалася гостра класова боротьба між пролетаріатом і буржуазією за залучення на свій бік основної маси селянства. Партія бачила небезпеки і перешкоди, які стоять на шляху. „Тепер відбувається величезне зростання нашого господарства,— говорив товариш Кіров,— пробуджуються всі сплячі сили нашої великої країни. Безперечно, на цьому шляху ми зустрінемо ще мільйон труднощів, які вимагатимуть від нашої партії величезного напруження, не меншого, ніж *під час військового комунізму*. У таку смугу ми тепер приблизно вступаємо“.[2]

Тов. Кіров вказував, що в руках радянської держави є могутні важелі, з допомогою яких вона може змінити економічні стосунки,

---

[1] „ВКП(б) в резолюціях і ухвалах з'їздів, конференцій і пленумів ЦК“. 1933 р.
[2] „XIV з'їзд ВКП(б)“, стенографічний звіт, ГИЗ, 1926 р., стор. 366.

що склалися в цей період. І він був безумовно правий тому, що вся подальша політика провадилась у напрямі все більш і більш широкого розгорнутого соціалістичного наступу на капіталістичні елементи міста й села.

Троцькістський блок, що склався в 1925—27 р.р., перейшов до антирадянських виступів, фактично, до створення другої партії, до спроб розколу Комінтерну. Предметом своєї найзапеклішої зненависті антипартійний зінов'євсько-троцькістський блок зробив наш ленінський Центральний Комітет і вождя партії Сталіна. Опозиція виробила свою програму і оформилася, як самостійна підпільна організація з своїми центрами, своєю пресою, своєю касою, своїми осередками, але не могла захопити мас, була ізольованою.

Партія за проводом товариша Сталіна згуртувала свої більшовицькі ряди і розгромила антипартійний троцькістсько-зінов'євський блок.

На XV з'їзді тов. Кіров поставив цілком ясно питання про відсічення зінов'євсько-троцькістської контрреволюційної групи. „За останній час,— говорив він,— за рік-півтора, опозиція зробила для партії, для робітничого класу, для диктатури стільки, що опинитися їй за межами партії — *шлях дуже невеликий,* але повернутися назад — *шлях безкраю довгий.*[1]

І наприкінці тов. Кіров висловив те, що було одностайною думкою всього з'їзду: „На теперішньому XV з'їзді треба справді доробити те, що не було дороблено на XIV з'їзді партії; нашу опозицію треба відсікти найрішучіше, найтвердіше і найнещадніше. Цього чекає наша партія, цього чекає від нас робітничий клас, цього, товариші, чекає від нас і міжнародний пролетаріат"... „Усе те, що плутається під ногами, що вагається і сумнівається, має бути залишене в історичній прірві, а нам з вами шлях тільки вперед і тільки до перемог".[2]

Бурхливими оплесками зустрів XV з'їзд цю заяву, а троцькістсько-каменєвсько-зінов'євська група була на цьому з'їзді виключена з партії, як меншовицька, як така, що стала на шлях контрреволюції.

Будучи посланий до Ленінграда Центральним Комітетом партії, тов. Кіров згуртував навколо генеральної лінії партії, Центрального Комітету і товариша Сталіна всю ленінградську партійну організацію, з усією силою більшовика обрушуючись на ворогів партії.

Прихильники Зінов'єва і Каменєва затаїли злобу проти партії, проти більшовика Кірова. Вони, вигнані з партії, писали брехливі заяви каяття, учили котолинових, ніколаєвих та інших писати подібні заяви, втлумачуючи нишком своїм прихильникам думку про необхідність кривавої розправи з тими, хто веде країну нашу, велику нашу соціалістичну батьківщину, до цілковитої і остаточної перемоги комунізму. Вони старанно замаскували себе, як ні одна контрреволюційна група. Дворушництво вони перетворили на професію, дворушництво стало для них заповіддю, бойовим лозунгом. Вони готові були відверто десятки разів плюнути на своє минуле для того, щоб

---

[1] „XV з'їзд ВКП(б)". Стенографічний звіт, ГИЗ, 1928 р. Стор. 238.
[2] „XV з'їзд ВКП(б)". Стенографічний звіт, ГИЗ. 1928 р.

готувати і виконати зрадницький удар проти партії. З арсеналу білих, есерів, які стріляли в Леніна, які вбили Урицького і Володарського, взяли вони зброю індивідуального терору, спрямувавши його проти палкого трибуна більшовицької партії, проти одного з кращих більшовиків. Історія вже винесла свій вирок над цими людьми, що ввійшли в історію, як огидні зрадники справи робітничого класу. Від їхніх зізнань і пояснень, як вони дійшли до життя такого — віє гниллю, смердяківщиною. Ця гниль і смердяківщина виходить від решток тих паразитичних експлуататорських елементів, рупором яких, виконавцями бажань яких були ці люди, колись зв'язані з нашою партією.

* * *

Рік минув з того часу, коли Центральний Комітет нашої партії писав у своєму прощальному листі:

„Ти був близьким усім нам, товаришу Кіров, як вірний друг, любимий товариш, надійний соратник. До останніх днів свого життя і боротьби ми згадуватимемо тебе, дорогий друг, і почуватимемо гіркість нашої втрати. Ти був завжди з нами в роки тяжких боїв за торжество соціалізму в нашій країні, ти був з нами завжди в роки вагань і труднощів всередині нашої партії, ти пережив з нами всі труднощі останніх років, і ми втратили тебе в момент, коли наша країна досягла великих перемог. У всій цій боротьбі, у всіх наших досягненнях багато твоєї частки, багато твоєї енергії, сили і палкої любови до справи комунізму".

Товариш Кіров пройшов чудовий яскравий шлях боротьби. Сибірське підпілля, тюрми і заслання, громадська війна на Південному фронті і Закавказзі, героїчні походи в боротьбі проти білих, меншовиків і есерів. Потім організація радянської влади в Азербайджані, керівництво однією з кращих організацій партії, вихованою ще в першу революцію Сталіним у традиціях більшовизму. І, нарешті, керівництво найстарішою ленінградською організацією. Чулий і уважний до мас, видатний промовець, вірний учень Леніна і Сталіна, незламний оборонець партії, непримиренний до всяких ухилістів, він завжди був грозою для опортуністів, для ворогів партії.

І в пам'яті нашій зберігається світлий образ палкого трибуна більшовицької партії, вірного солдата пролетарської революції, вірного сина Комуністичного Інтернаціоналу. Ось він стоїть натхнений весь, напружений, в очах його радість життя і творчих перемог, у кожному рухові його сила і впевненість. І нам, більш старим і молодим товаришам, він дає яскравий зразок мужності, сили, відданості справі партії. У нього є чому вчитися і старому партійцеві, і молодому комсомольцеві. Він ввійшов в історію як один із славних керівників нашої боротьби, яких може виховувати тільки наша партія — партія *Леніна—Сталіна.*

В. І. ЛЕНІН

Л. М. ТОЛСТОЙ

Вмер Лев Толстой. Його світове значення, як художника, його світова слава, як мислителя й проповідника, і те і друге відбиває, по-свойому, світове значення російської революції.

Л. М. Толстой виступив, як великий художник, ще при кріпацтві. В ряді геніальних творів, які він дав протягом своєї більш ніж півстолітньої літературної діяльності, він малював переважно стару, дореволюційну Росію, що лишилася і після 1861 року в напівкріпосництві, Росію селянську, Росію поміщика і селянина. Малюючи цю смугу в історичному житті Росії, Л. Толстой зумів поставити в своїх працях стільки великих питань, зумів піднестися до такої художньої сили, що його твори зайняли одне з перших місць в світовій художній літературі. Епоха підготовки революції в одній із країн, придавлених кріпосниками, виступила, завдяки геніальному висвітленню Толстого, як крок вперед у художньому розвитку всього людства.

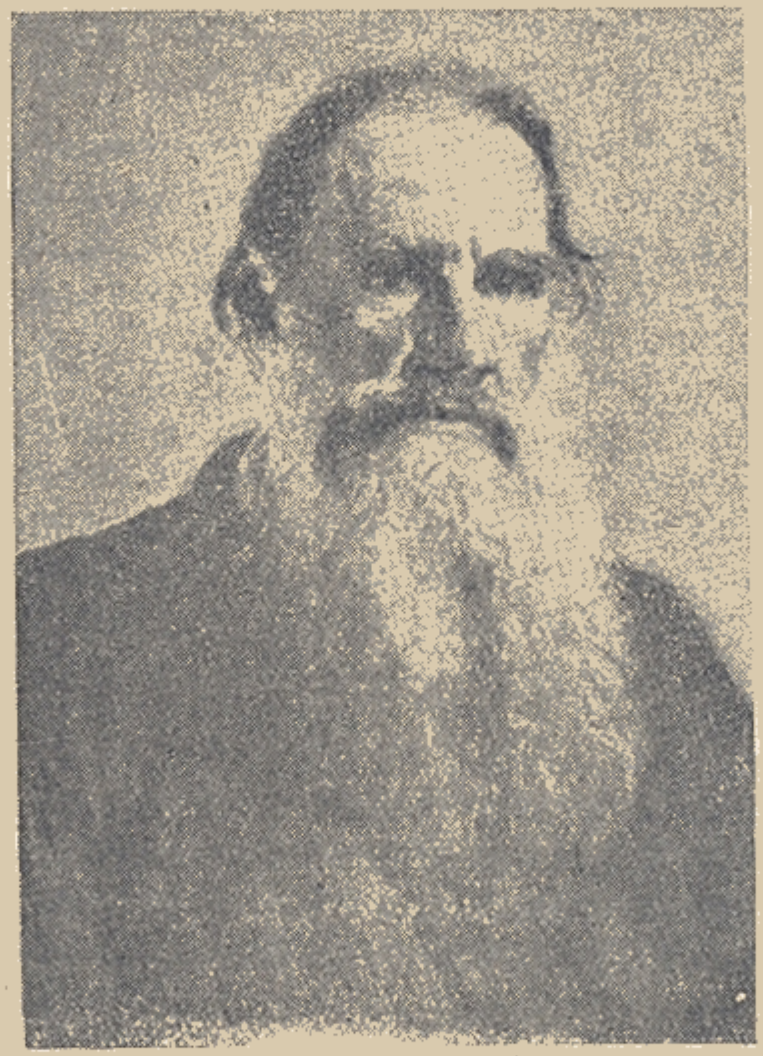

Л. М. Толстой.

Толстой-художник відомий дуже незначній меншості навіть в Росії. Щоб зробити його великі твори дійсно надбанням *усіх*, потрібна боротьба й боротьба проти такого суспільного ладу, який засудив мільйони і десятки мільонів на темряву, затурканість, каторжну працю і злидні, потрібен соціалістичний переворот.

І Толстой не тільки дав художні твори, які завжди цінитимуть і читатимуть маси, коли вони створять собі людські умови життя, скинувши ярмо поміщиків і капіталістів,— він зумів з надзвичайною силою передати настрій широких мас, пригноблених сучасним порядком, змалювати їх становище, висловити їх стихійне почуття протесту

й обурення. Належачи, головним чином, до епохи 1861 — 1904 років, Толстой надзвичайно рельєфно втілив у своїх творах — і як художник, і як мислитель і проповідник — риси історичної своєрідност всієї першої російської революції, її силу і її слабість.

Одна з головних відмінних рис нашої революції полягає в тому, що це була *селянська* буржуазна революція в епоху дуже високого розвитку капіталізму в усьому світі і порівняно високого в Росії. Це була буржуазна революція, бо її безпосереднім завданням було повалення царського самодержавства, царської монархії і зруйнування поміщицького землеволодіння, а не повалення панування буржуазії. Особливо селянство не усвідомлювало цього останнього завдання, не усвідомлювало його відміни від більш близьких і безпосередніх завдань боротьби. І це була селянська буржуазна революція, бо об'єктивні умови висунули на першу чергу питання про зміну корінних умов життя селянства, про зламання старого середньовічного землеволодіння, про „розчищення землі" для капіталізму, об'єктивні умови висунули на арену більш-менш самостійної історичної дії селянські маси.

У творах Толстого виявились і сила, і слабість, і міць і обмеженість саме селянського масового руху. Його гарячий, палкий, нерідко нещадно-різкий протест проти держави і поліцейсько-казенної церкви передає настрій примітивної селянської демократії, в якій віки кріпацтва, чиновницької сваволі і грабунку, церковного єзуїтизму, обману і шахрайства нагромадили гори злоби й ненависті. Його непохитне заперечення приватної земельної власності передає психологію селянської маси в такий історичний момент, коли старе середньовічне землеволодіння, і поміщицьке і казенно-„надільне", стало остаточно нестерпною перешкодою для дальшого розвитку країни і коли це старе землеволодіння неминуче підлягало найкрутішому, найнещаднішому зруйнуванню. Його безнастанне, повне найглибшого почуття і найпалкішого обурення, викриття капіталізму передає весь жах патріархального селянина, на якого став насуватися новий, невидимий, незрозумілий ворог, що йде звідкись з міста або звідкись з закордону, руйнує всі „підвалини" сільського побуту, несе з собою невидане розорення, злидні, голодну смерть, здичавіння, проституцію, сифіліс — усі лиха „епохи первісного нагромадження", загострені в сто разів перенесенням на російський грунт найновіших методів грабунку, вироблених паном Купоном.

Але гарячий протестант, палкий викривач, великий критик виявив разом з тим у своїх творах таке нерозуміння причин кризи і засобів виходу з кризи, що насувалась на Росію, яке властиве тільки патріархальному, наївному селянинові, а не европейськи освіченому письменникові. Боротьба з кріпосницькою і поліцейською державою, з монархією перетворювалась у нього в заперечення політики, приводила до вчення про „непротивлення злу", привела до повного відсторонення від революційної боротьби мас 1905 — 1907 рр. Боротьба з казенною церквою суміщалась з проповіддю нової, очищеної релігії, тобто нової, очищеної, витонченої отрути для пригноблених

мас. Заперечення приватної земельної власності вело не до зосередження всієї боротьби на дійсному ворозі, на поміщицькому землеволодінні та його політичному знарядді влади, тобто монархії, а до мрійних, розпливчатих, безсилих зідхань. Викриття капіталізму і лих, що він завдає масам, суміщалось з цілком апатичним ставленням до тієї всесвітньої визвольної боротьби, яку веде міжнародний соціалістичний пролетаріат.

Суперечності в поглядах Толстого — не суперечності його тільки особистої думки, а відбиття тих надзвичайно складних, суперечливих умов, соціальних впливів, історичних традицій, які визначали психологію різних класів і різних верств російського суспільства *по*реформну, але *до*революційну епоху.

І тому правильна оцінка Толстого можлива тільки з точки зору того класу, який своєю політичною роллю і своєю боротьбою під час першого розв'язання цих суперечностей, під час революції, довів своє призвання бути вождем у боротьбі за свободу народу і за визволення мас від експлуатації,— довів свою безмежну відданість справі демократії і свою здатність боротьби з обмеженістю і непослідовністю буржуазної (в тому числі і селянської) демократії,— можлива тільки з точки зору соціал-демократичного пролетаріату.

Подивіться на оцінку Толстого в урядових газетах. Вони ллють крокодилові сльози, запевняючи в своїй повазі до „великого письменника“ і в той же час боронячи „найсвятіший“ синод. А найсвятіші отці тільки но проробили особливо мерзенну гидоту, підсилаючи попів до вмираючого, щоб піддурити народ і сказати, що Толстой „покаявся“. Найсвятіший синод відлучив Толстого від церкви. Тим краще. Цей подвиг зарахується йому в час народної розправи з чиновниками в рясах, з жандармами во Христі, з темними інквізиторами, які підтримували єврейські погроми та інші подвиги чорносотенної царської зграї.

Подивіться на оцінку Толстого ліберальними газетами. Вони відбалакуються тими пустими, казенно-ліберальними, заяложено-професорськими фразами про „голос цивілізованого людства,“ про „одностайний відгук світу“, про „ідеї правди, добра“ і т. д., за які так бичував Толстой — і справедливо бичував — буржуазну науку. Вони *не можуть* висловити прямо й ясно своєї оцінки поглядів Толстого на державу, на церкву, на приватну земельну власність, на капіталізм,— не тому, що перешкоджає цензура; навпаки, цензура допомагає їм вийти з утруднення!— а тому, що кожне твердження в критиці Толстого є ляпас буржуазному лібералізмові; — тому, що сама вже безбоязна, відкрита, нещадно-різка *постава* Толстим найболючіших, найпроклятіших питань нашого часу *б'є в лице* шаблонним фразам, заяложеним викрутам, ухильчивій, „цивілізованій“ брехні нашої ліберальної (і ліберально-народницької) публіцистики. Ліберали розпинаються за Толстого, розпинаються проти синода — и, разом з тим, вони за... віхівців, з якими можна „сперечатися“, але з якими „треба“ ужитися в одній партії, „треба“ працювати разом в літаратурі і в політиці. А віхівців цілує Антоній Волинський.

Ліберали висувають на перший план, що Толстой — „велика совість". Хіба це не пуста фраза, яку повторюють на тисячі ладів і „Новое Время" і всі до нього подібні? Хіба це не обминання тих *конкретних* питань демократії і соціалізму, які Толстой *поставив?* Хіба це не висуває на перший план того, що виявляє забобон Толстого, а не його розум, що належить в ньому минулому, а не майбутньому, його запереченню політики та його проповіді морального самоудосконалення, а не його бурхливому протестові проти всякого класового панування?

Вмер Толстой, і відійшла в минуле дореволюційна Росія, слабість і безсилля якої виявились у філософії, змальовані в творах геніального художника. Але в його спадщині є те, що не відійшло в минуле, що належить майбутньому. Цю спадщину бере і над цією спадщиною працює російський пролетаріат. Він роз'яснить масам трудящих і експлуатованих значення Толстовської критики держави, церкви, приватної земельної власності — не для того, щоб маси обмежувалися самоудосконаленням і зідханням про божецьке життя, а для того, щоб вони піднялись і завдали нового удару царській монархії і поміщицькому землеволодінню, які в 1905 році були тільки трохи надломлені і які треба знищити. Він роз'яснить масам Толстовську критику капіталізму — не для того, щоб маси обмежились прокляттями на адресу капіталу і влади грошей, а для того, щоб вони навчилися спиратися на кожному кроці свого життя і своєї боротьби на технічні і соціальні завоювання капіталізму, навчилися згуртовуватися в єдину мільйонну армію соціалістичних борців, що повалять капіталізм і створять нове суспільство без злиднів народу, без експлуатації людини людиною.

(В. І. Ленін. Твори, т. XIV).

Б. КАНДІДОВ

ЦЕРКОВНА КОНТРРЕВОЛЮЦІЯ НА УКРАЇНІ В 1905 РОЦІ.

Визначаючи історичне значення революції 1905 року, В. І. Ленін указував, що боротьба тих днів була найвеличнішим рухом пролетаріату після Паризької комуни.

„Тільки в розвиткові таких форм боротьби,— писав Ленін,— лежить запорука прийдешніх успіхів революції... Ці зразки боротьби повинні служити нам маяком у справі виховання нових поколінь борців“ [1].

Революція 1905 року дала досвід, що його пролетаріат використав в дні рішучого штурму капіталістичного ладу під час Жовтневої революції.

30 років минуло від подій тих днів. У дні ювілея героїчного Грудневого повстання ми згадуємо досвід 1905 року і пояснюємо діяльність нашої партії, як революційної партії, партії пролетаріату, що очолювала революційний рух. Разом і з тим, нам треба знати яку роль виконувала церква в ті поломінні дні і яку позицію щодо релігійних організаці займали більшовики.

Церква напередодні революції.

В царській Росії — тюрмі народів — напередодні революції церква була великою політичною силою, підпорою і агентурою Російського царизму. За даними синоду на час революції в Росії налічувалось 46.876 церков, 20.583 каплиці і молитовних будинків, 417 чоловічих манастирів, 373 жіночих, 46.067 попів, 67.370 діаконів і дяків, 14.953 манахів і послушників, 48.127 манашок і послушниць.

Ці цифри показують, яким величезним апаратом впливу на маси володіла церква. Духівництву належали мільйони десятин кращих земельних площ, величезна кількість різноманітних промислових підприємств. Щорічний прибуток церкви становив 400 — 500 мільйонів карбованців.

Політична роль церкви відома. „Попи,— пише тов. Ярославський,— були просто-напросто утриманцями царського уряду. Вони повинні були доносити цареві й урядові про все, що захитувало їхню владу... Вони проповідували покору і підлеглість найзлішим ворогам трудящих, виправдовували всяку мерзоту, всяку підлість влади і оголо-

[1] В. І. Ленін, том XII, стор. 213.

шували цей грабіжницький, експлуататорський порядок, як установлений волею божою“ [1].

Будучи агентурою царизму, православна церква у спілці з поліцією вживала всіх заходів у боротьбі проти революційного руху. У зв'язку з піднесенням страйкового руху по заводах на Україні, по окремих місцях попівщина робила спроби релігійного впливу на робітників. Типовим зразком таких намагань була діяльність попівщини в м. Миколаєві. Тут за розпорядженням місцевого градоначальника та архієрея на головніших фабриках та заводах були організовані релігійні бесіди для робітників. Сповіщаючи про це цареві, градоначальник так оцінював діяльність церковників:

> „В основу бесід було покладено слово боже, історія православної церкви та історія Російської держави, з зазначенням головніших прикладів, що свідчать про безмежну любов і відданість руських людей престолові й вітчизні.
>
> Не зважаючи на короткий проміжок часу, що минув від початку організації бесід, вони безумовно вспіли створити благотворний вплив на робітничі маси, на доказ чого може служити той живий інтерес, який виявила значна частина робітників до організованих для них бесід“. („Церковные ведомости“, № 10, 1905 г.).

Градоначальник в лакейській запопадливості до царя, звісно, дуже і дуже перебільшує. Хоч церква мала деякий успіх серед найвідсталіших робітників, але свідомі робітники не ходили на попівські бесіди і зневажали мракобісів.

Цікаво відзначити, що Микола Романов, прочитавши доповідь градоначальника, відзначив і підкреслив її. Перегодом за пропозицією оберпрокурора синод постановив для відома і керівництва попів опублікувати уривки зі згаданої доповіді в „Церковных ведомостях“.

Як бачимо, церква досить ретельно виконувала свої обов'язки духовної поліції і готувалася до придушення революції 1905 року.

Розстріл петербургських робітників 9-го січня і мобілізація церкви.

9 січня 1905 року царський уряд влаштував на вулицях Петербурга масовий розстріл беззбройних робітників, які йшли з іконами і корогвами подати цареві петицію.

Оцінюючи значення „кривавої неділі“, В. І. Ленін писав, що „робітничий клас дістав великий урок громадянської війни; революційне виховання пролетаріату за один день ступило вперед так, як воно не могло б ступити за місяці і роки сірого, буденного, забитого життя“ [2].

Як же відгукнулось духівництво на цей виступ царського уряду? Синод опублікував після 9 січня своє „знамените“ послання, в якому

---

[1] Ем. Ярославский, Сочинения. т. II, стор. 411.
[2] В. І. Ленін, том VII, „Початок революції в Росії“.

обвинувачував робітників. Це послання було видруковано в мільйонах примірників. Водночас у церковній пресі друкувалося брехливе, провокаторсько-наклепницьке урядове сповіщення, ніби японський уряд переслав 18 мільйонів карбованців руським революціонерам.

Попівство наввипередки вигадувало огидні наклепи. За зразок цих наклепів можна взяти „Почаевский листок", в якому писалося з при-

„9-е січня". (Карт. худ. Пчеліна).

воду „кривавої неділі", що „вожаки бунту в Перербурзі щодня одержували зза кордону по 120 тисяч карбованців". („Почаевский листок" № 4, 1905 рік).

За велінням синоду архієреї запропонували попам посилити контрреволюційну діяльність, щоб усіма способами чинити опір революційному рухові. Зразок контрреволюційної несамовитості подає відомий Антоній Храповіцький, єпископ волинський і житомирський. (Перегодом архієпископ харківський, а потім митрополіт київський). Цей реакціонер у своїй відозві, опублікованій в червні 1905 року, писав:

„Братіє, грішний перед богом бідняк переповнений заздрістю й ненавистю до багатих і ремствуванням на бога... Нас бог не для щастя послав на землю. Тих, хто не вірує в бога, не слухайте... Бог повелів почитати царя, а вони збурюють народ проти бога; бог повелів коритися наставникам, а вони паплюжать і ви-

тисяч десятин землі та лісу і численними підприємствами. Цілком зрозуміло, що ці церковно-капіталістичні організації, скаженно обороняючи царизм та поміщицтво, водночас обороняли і свої багатства, своє паразитичне розкішне життя.

Боротьба церкви проти селянської революції.

„Навряд чи знайдеться інша країна в світі,— писав В. І. Ленін про царську, поміщицьку Росію,— де б селянство переживало такі страждання, таке пригнічення і знущання, як у Росії. Чим безпросвітніше було це пригнічення, тим могутнішим буде його пробудження, тим непоборніший буде його революційний натиск. Справа свідомого революційного пролетаріату всіма силами підтримувати цей натиск, щоб він не залишив каменя на камені в старій, проклятій, кріпосницько-самодержавній, рабській Росії".[1]

Ці слова були написані 7-го квітня 1905 року, коли селяни разом з робітниками почали боротьбу проти своїх віковічних гнобителів. Бувши одним з найбільших поміщиків і частиною державного апарату, церква завжди була запеклим ворогом трудящого селянства. За всіх минулих селянських революційних виступів духовенство незмінно виступало на боці поміщиків. Так було ще під час повстань Разіна і Пугачова, так було і в дальшому.

Духовенство застосовувало ввесь свій вплив, щоб запобігти або послабити селянські виступи. Коли ж виявлялося, що ці заходи не дають бажаного результату, то духовенство допомагало царському урядові жорстоко розправлятися з революційно-настроєними селянами.

Наведемо кілька прикладів:

Піп Олександр Цветков під час селянських заворушень їздив по околишніх селах і закликав селян бути вірними цареві, не займати поміщиків. За відомостями церковної преси, діяльність цього попа, як і багатьох інших, давала значну допомогу поміщикам. Під час селянських виступів на Полтавщині в 1905 році, піп Троїцької церкви села Іванівки, Хорольського повіту, Григорій Прохожий, зумів розладнати виступ селян проти поміщика. Дезорганізуючи революційні виступи, попи водночас виказували поліції селян — активних революціонерів. Так, у селі Кулясах, Кузнецького повіту, піп виказав поліції селянку Ульянову і її сина. Козаки жорстоко розправилися з цією селянкою і її сином.

Часто попи, єлейно вговоряючи селян стриматися від революційних виступів, водночас викликали карні загони. В одній із селянських кореспонденцій тих часів описаний такий факт. Селяни колишн. Станіславівської волості, Херсонської губернії, вирішили переобрати свій волосний сход. На зборах 20 січня 1906 року це рішення було оформлено відповідними постановами. Після цього піп і волосний старшина, Дмитро Луценко, хутко донесли поліції і подали список місцевих „крамольників", всього 85 чоловіка.

---

[1] В. І. Ленін, том VII, стор. 224.

„Незабаром,— писав кореспондент,— до Станіслава прибули 2 казака і 2 артилеристи і вибрали за списком 22 чоловіка. Вночі 3-го лютого прибула в містечко „слідча комісія“, що складалася з слідчого, пристава, козацького офіцера і півтори сотні козаків та артилеристів з двома кулеметами. Почали негайно слідство. О 5-ій годині ранку скликали „крамольних“ селян у волосний двір. Двір оточило військо, а на воротях поставили кулемети. Заарештованих селян поставили в один ряд і по-черзі роздягали і били нагаями. Хто не лягав „добровільно“ під нагаї, того козаки звалювали ударами на землю, зривали з нього одежу. 8 козаків по черзі катували селян. Кожний бив не менше 30 разів. Знепритомнілих і скривавлених відсовували списами на бік і офіцер викликав слідуючого. Під час розправи і катування козаки приказували: „Оце вам вибори! оце вам свобода слова! оце вам делегати! оце вам депутати!“.

Біля волосного двору зібралися жінки і діти і зчинили розпачливий крик і плач. Козаки їх розігнали нагаями“.

Такі катування за доносами попів відбувалися по багатьох місцях. І, як правило, карний загін, прибувши в село, насамперед звертався до попа за потрібними відомостями.

Церковники в дні грудневого повстання.

Ще яскравіше виявилася класова роль церковників під час грудневого повстання, яке було найвищим піднесенням революційного руху 1905 р.

Синодальна преса давала директиви мобілізувати всі можливості для боротьби проти революції. 12-го грудня синод затвердив текст відозви „К празднику рождества христова“, надісланої в кожну церкву, щоб прочитати з амвона і роздати населенню. Грудневе повстання в цій відозві описувалось, як „страшная смута“. В Москві попівство сотнями тисяч поширювало монархічну літературу, вело контрреволюційну погромну агітацію з амвонів. Та цим духовенство не обмежувалось, воно практично сприяло поліції і жандармерії. Більш того, за угодою з духовенством, адмірал Дубасов і командування царського війська багато церков перетворили на справжні чорносотенні воєнні фортеці. У меншому масштабі тут робилося те, що робилося потім в дні Жовтневої революції. На дзвіницях були встановлені кулемети, в церквах робили засідки чорносотенні банди і обстрілювали робітників. Найбільше визначився в ролі царської фортеці Страсний манастир. Тут ще з вечора 6-го грудня були розставлені загони поліції, жандармерії та чорносотенці. Численні спогади очевидців одностайно свідчать, яку підтримку кривавому катові адміралу Дубасову подала дзвіниця Страсного манастиря. Кулеметний вогонь з цієї дзвіниці перерізав доступ революційним загонам Красної Пресні до центру Москви.

В такий спосіб було використано й інші дзвіниці: церкви Миколая, біля Трехгорної мануфактури, Покровської церкви на Кудринському майдані і інш.

Почаєвська лавра відгукнулася на розгром повстання сповіщенням про організацію московськими чорносотенцями погромних загонів і тут же додавала, що „всьому руському народові треба виступити проти бунтарів“, тобто проти революційних робітників і селян. Попів закликалося стати на „святое дело, кровью долг запечатлеть“. Чорне воїнство закликалося зброєю катувати і вбивати трудящих. Разом з такими закликами друкувалися всілякі наклепи на учасників і керівників грудневого повстання, зазначалося, що в разі нового повстання, уряд роздушить його в зародкові всіма силами.

Антирелігійний рух 1905 року.

Революційна боротьба 1905 року супроводжувалась різким піднесенням антицерковного та антирелігійного руху.

В. І. Ленін зазначав:

... „Новий дух повіяв серед усієї маси російського народу. Тільки тепер кріпацька, ведмежа, патріархальна, благочестива і покірна Росія скинула з себе ветхого Адама; тільки тепер російський народ дістав дійсно демократичне, дійсно революційне виховання“.[1]

Велику антирелігійну роботу проробила наша партія. У більшовицьких газетах було видруковано низку статтей, що викривали класову роль релігії. В листівках і прокламаціях нерідко вказувалось, яку роль на службі царизму і буржуазії виконує церква. Наші агітатори і пропагандисти у своїх виступах роз'ясняли масам реакційну роль церкви.

Теперішній голова ЦР СВБ СРСР тов. Єм. Ярославський уже тоді провадив антирелігійну роботу. За дорученням тимчасового бюра військових і бойових організацій, він написав „Катехизис солдатский“, в якому викривав церковний обман. Роз'яснючи значення присяги, тов. Ярославський писав:

„Присяга для нас — узда, щоб не скинули насівших на нас панів начальників, присяга для нас — шори, щоб не бачили ми обмана, який навколо нас робиться“.

У своїх спогадах тов. Єм. Ярославський розповідає, в якій обстанові йому довелося тоді вести антирелігійну агітацію. При вмілому підході до робітничої і селянської аудиторії, антирелігійна агітація давала прекрасні результати. (Див. „Странички воспоминаний“, із серії „Воспоминания старого большевика“, вид. „Молодая Гвардия“, 1931 р.).

Інші пам'ятники партійної літератури того часу теж потверджують згадане про характер антирелігійної агітації в більшовицькій пресі.

Як на приклад, пошлемося на газету „Урал“, що її видавали татарські більшовики. В цій газеті систематично викривалося релігійну політику татарської буржуазії і контрреволюційну діяльність мулл. Більшовики викривали не тільки православну, а й всі інші релігії.

Зовсім іншу позицію посідали буржуазні і дрібно-буржуазні партії. В їхній літературі, присвяченій питанням релігії, досить часто

---

[1] В. І. Ленін, том XIX, „Доповідь про революцію 1905 р.“ стор, 347.

можна зустріти вказівки і натяки на зв'язок церкви с самодержавством і чорносотенним рухом. Але, критикуючи позиції духовенства, уся ця література разом з тим пильно змазувала і приховувала саме основне: класову сутність релігії. „Найрадикальнішим" у цих газетах було твердження, що духовенство... „порушує заповідь Христа про любов до ближнього".

Антирелігійний і антицерковний рух поширився й на селах. Проглядаючи постанови сільських сходів, вивчаючи селянські приговори, можна бачити, що постанови про відібрання землі у церков і манастирів та про передачу їх селянам ухвалювалося майже скрізь. Іноді навіть релігійні селяни ухвалювали постанови, спрямовані проти попів, особливо проти попівських прибутків. Наприклад, селяни с. Закриниччя, кол. Волинської губернії, ухвалили заборонити попові і причтові не тільки рубати дерево в церковному лісі, а навіть збирати хмиз. Сход також постановив, щоб піп видавав метрики безплатно.

Звісно, що ця постанова сільського сходу викликала скажений опір з боку попівства. Архієпископ Волинський в резолюції на цій постанові вказував благочинному 2-ої округи Заславського повіту роз'яснити селянам, що їхня вимога незаконна, що це робота революціонерів, які знаючи, що церква і священники становлять головну перепону проти революції, вирішили збурити народ проти своїх пастирів і підказують їм через колишніх солдатів і матросів такі „нелепые затеи". Архієпископ обурюється, що селяни з Закриниччя „и так нищенски благодарят за требы. Добрый христианин не торгуется за благодать, а набавляет сверх обычая", зазначає архієпископ: „а посему приговор не утверждаю".

Бувало, що до найбільш ненависних попів селяни застосовували рішучі заходи. В одному з таємних повідомлень губернаторові зазначалося, що селяни с. Дарковичі в листопаді 1905 року вигнали попа з хати. Під час церковної відправи, коли цей піп говорив проповідь, селяни почали з ним сперечатися, ображали його словами і запропонували припинити проповідь, бо інакше вони його виведуть із церкви.

У „Полтавских епархиальных ведомостях" писалося, що в Зінькові один селянин заводив сперечання про бога і церкву, доводив, що бога немає і не було, що до церкви не треба ходити, бо там моляться за царя. Попівський орган з тривогою зазначав, що кількість прибічників цього селянина „человека не глупого и — заметим, когда то весьма усердного к церкви", дуже зростає. Під час сперечань молоді хлопці дуже його підтримують і вигукують: „Правильно, бога немає, не треба церкви і попів" і т. д. („Церковный вестник", № 48, 1907 р.).

Підводячи підсумки подібним численним кореспонденціям і офіціальним сповіщенням архієреїв, орган петербурзьких ліберальних попів з гіркістю зазначав: „Збідніла народна побожність... Народ втрачає колишнє почуття пошани до духовних осіб, зникають давні звички і звичаї релігійно-патріархального побуту". („Церковный вестник", № 41, 1906 р.).

Дійсно, колишньому „релігійно-патріархальному побутові“ революція 1905 року завдала сильного удару. В огні селянських повстань гор'ло минуле, руйнувалося те „благолепие“, яке полягало в глибокій інертності трудящих мас, в їх темній вірі в святість і непорушність споконвічного рабства.

Боротьба проти релігії — боротьба за соціалізм.

Минуло 30 років. За ці роки ми були свідками велетенських історичних подій. Над світом пронеслася чотирирічна імперіалістична війна, в лютому 1917 року знищено російський царизм, а в жовтні 1917 року велика соціалістична революція зруйнувала в нашій країні владу гнобителів, і нині під проводом комуністичної партії і її вождя — товариша Сталіна трудящі многомільйонної сім'ї народів СРСР успішно будують соціалізм.

Минулі роки повністю потвердили ленінську оцінку релігії. На всіх етапах нашої боротьби і будівництва релігійні організації незмінно виступали, як організації глибоко ворожі інтересам трудящих. Перемога соціалізму в СРСР вирвала у попівщини останню підпору. Релігія тепер відмирає, але ж і до останнього часу ми бачимо різноманітну шкідницьку діяльність церковників і сектантів. Виступаючи на XVII з'їзді ВКП(б), тов. Єм. Ярославський говорив, що „релігія і релігійні організації досі являються гальмом в рухові вперед робітничого класу і селянства, являються прикриттям для відживаючих решток капіталістичних елементів, виразом їх ідеології“.

Наше ставлення до релігії висловив товариш Сталін в розмові з американською робітничою делегацією 9-го вересня 1927 року. Наш вождь і керівник говорив:

„Партія не може бути нейтральна щодо релігії, і вона веде антирелігійну пропаганду проти всіх і всяких релігійних забобонів, тому що вона стоїть за науку, а релігійні забобони ідуть проти науки, бо всяка релігія є щось протилежне науці.

Партія не може бути нейтральна щодо релігійних забобонів, і вона вестиме пропаганду проти цих забобонів, тому що це є один із вірних засобів підірвати вплив рекційного духівництва, що підтримує експлуататорські класи і проповідує покору цим класам“.[1]

Виконуючи вказівки нашого вождя, нам треба день-у-день систематично і настійно роз'ясняти трудящим масам реакційність релігійної ідеології, класово-ворожу роль релігійних організацій, як органів буржуазної реакції, що служать „захистові експлуатації й одурманенню робітничого класу“ (Ленін).

---

[1] И. В. Сталин. Вопросы Ленинизма. Партиздат, 10 изд. стр. 192.

Ю. В. ОЛАНДЕР

КИЇВСЬКІ ЛАВРСЬКІ ПЕЧЕРИ.[1]

Приблизно 900 років тому у Києві житлових будинків, навіть одноповерхових, було дуже мало. Велика більшість людності жила в землянках, напівземлянках та просто викопаних пічурах. Лише подекуди між землянками та пічурами стояли просторі двори князів, бояр та знатних дружинників. У дворах були деревяні хороми, а навколо були

Соляний бунт 1113 року. (З карт. худ. Тимощука).

землянки, пічури. Під час розкопок, що їх провадив 1935 року Київський Інститут матеріальної культури на садибі стародавнього князівського двору (на вул. ім. Короленка) виявлено цілу низку землянок та пічур, в яких жили тодішні кияни.

Але вже при першому ігуменові Варлаамові 1058 року князь Із'яслав одвів манастиреві ділянку землі — гори над Дніпром, на яких заснувався манастир, та навколишні землі. В цей час уже будуються церкви,

[1] Початок див. у „Безвірнику" № 10 за 1935 р.

житлові приміщення для манахів. У печерах та землянках залишилась жити лише прислуга, а манахи оселилися в будинках. Печери ще могли деякий час бути житлом для манастирських робітників, слуг-челяді, що працювали на будівлях, але перегодом і слуги вже переходять жити в надземні будівлі.

Природні печери, в яких поселилися перші манахи, не мали нічого спільного з теперішнім великим підземним лабіринтом ближніх і дальніх печер. Порівняно незначна кількість їх мешканців не потрібувала великих приміщень. Невелике поширення та продовження природних ходів манахи зробили напевне для того, що печери водночас використовувались і як схованки цінностей. Але в загальному план стародавніх печер залишався дуже простий. Про це говорить одна з давніх частин печер, що збереглися до наших часів, так звані варяжські печери.

Звалище кістяків у відкритому боковому ході печер. (Фото С. Горохова).

Значно пізніше, майже через 600 років, коли печери, залишаючись як місце схованки цінностей, були водночас і підземною в'язницею і кладовищем, якийсь манах Кальнофольський склав їх план. Це один з найраніших планів, який зберігся до наших часів. Як видно з того плану (датований 1638 роком), розташування усіх печерних ходів дуже просте і різниться не тільки від сучасного розташування, але й від інших, пізніших часів, старих планів, що збереглися.

З перших років свого існування манахи Києво-печерської лаври починають користуватися підневільною робочою силою. Як організація чисто феодального типу, новий манастир, керівники якого були органічно зв'язані з князями та боярами, сам стає крупним феодалом, крупним землевласником, а отже і рабовласником. Вже в XI столітті князі дарують манастиреві кілька сіл з челяддю. Чималі ділянки землі і кошти ставали власністю манастиря, коли постригався в манахи знатний боярин. Великі прибутки мав манастир і від торговельних операцій, зокрема від торгівлі хлібом і сіллю. Через грабіжницький і лихварський характер цієї торгівлі вибухнув так званий „соляний бунт“ 1113 року. За літописом, обурене населення розгромило манастирські будівлі і пограбувало манастирські амбари з сіллю. Манастиреві вдалося придушити цей бунт лише за допомогою уряду.

збереженню трупів, але жодного слова у спогадах не говориться про „мощі“.

Як з лаврського патерика, так і з інших історичних документів видно, що під час розширення печер висохлі трупи перекладалися з одного місця на інше, багато зотлілих трупів викидали; під час земляних робіт знаходили нові замуміфіковані трупи. Отже є всі підстави гадати, що ті 98 мумій, які лежать у печерах, зовсім невідомі. Хто були ті люди — чи справді Тит, Іван, Лаврентій, як їх називають написи, чи безіменні манастирські слуги, кріпаки, чи дружинники, встановити абсолютно неможливо.

Якщо в XVI столітті манахи вважали замуміфіковані трупи як звичайні поховання, то в 1643 році відомий політичний діяч, ревносний оборонець влади феодальних магнатів, настоятель Київо-печерського манастиря Петро Могила оголошує ці мумії останками святих і вигадані їх імена офіціально залічує до сонму святих. З великої кількості замуміфікованих трупів відібрали 98 штук, які найкраще зберіглись і оголосили „останками святих угодників божих“. (Ці 98 мумій майже всі зберіглися і до наших днів). Тоді ж складають спеціальні церковні відправи та молебства на честь цих мумій, починають писати „житія київських святих“. Вигадані імена рекламують серед людності так само, як і зроблені ними „чудеса“. Таких чудес вигадують 64. Ці „чудеса“ однаково безглузді і часто суперечать одне одному.

Канонізованих „печерських святителів“ протягом певного часу не визнавало московське вище духовенство, бо тоді українська церква не була з'єднана з руською. Навіть протягом 77 років після з'єднання обох церков печерських „святителів“ московське духовенство офіціально не визнавало. І лише 1762 року за постановою синоду їх вносять у загальний список святих православної церкви.

Таким чином мощі перетворюються на могутнє знаряддя релігійного впливу на маси і на величезне джерело прибутків. Церква широко спекулювала мощами, як цілими муміями та кістяками, так і їх часточками. Манахи заліплювали у віск шматочки всіляких кісток і продавали їх у всі кінці Російської імперії. „Сировини“ для такої торгівлі та масового виробництва часток мощей у лаврі було більш ніж досить. Тут була ціла фабрика з спеціальним штатом, що за окремими замовленнями десятками і сотнями розсилала засекречені посилки з кісточками, зотлілими шматочками шкіри і т. д. Хрести — мощевики, іконки з мощами, антимінси і т. д. і т. п. — усім цим торгувала лавра гуртом і в роздріб. Для характеристики наведемо цікавий документ у справі цієї торгівлі. Духовний собор лаври 2-го липня 1913 р. за № 7116 приписував „Блюстителю ближних пещер игумену Стефану:

„заготовить для Харьковской епархии 50 частиц св. мощей для антиминсов и представить таковые немедленно в замастикованном виде его высокопреподобию отцу наместнику лавры архимандриту Амвросию для выдачи командированному за получением оных ризничему Харковского архиерейского дома иеромонаху Паладию“.

Протягом століть печери поширювались, обмуровувались цеглою. Тисячі прочан щодня ходили по них. В наслідок цього умови зміни-

лися і мумії почали розкладатися та порохнявіти. Але винахідливі манахи знайшли вихід: на горіщах надпечерних церков на ближніх і дальніх печерах вони влаштували спеціальні сушарні для мощей. Тут побудували дерев'яні кімнати з низьким бляшаним дахом. Конструкція даху була спеціально розрахована на те, щоб тут було душно і сухо.

Літо було найбільш небезпечним для мумій. У печерах була вогка прохолода і мумії хутко порохнявіли і тліли Саме влітку і підсушували манахи мощі. Маленька дерев'яна кімната в сонячні дні дуже нагрівалася. Крім того, через ці сушарні проходили димоходи

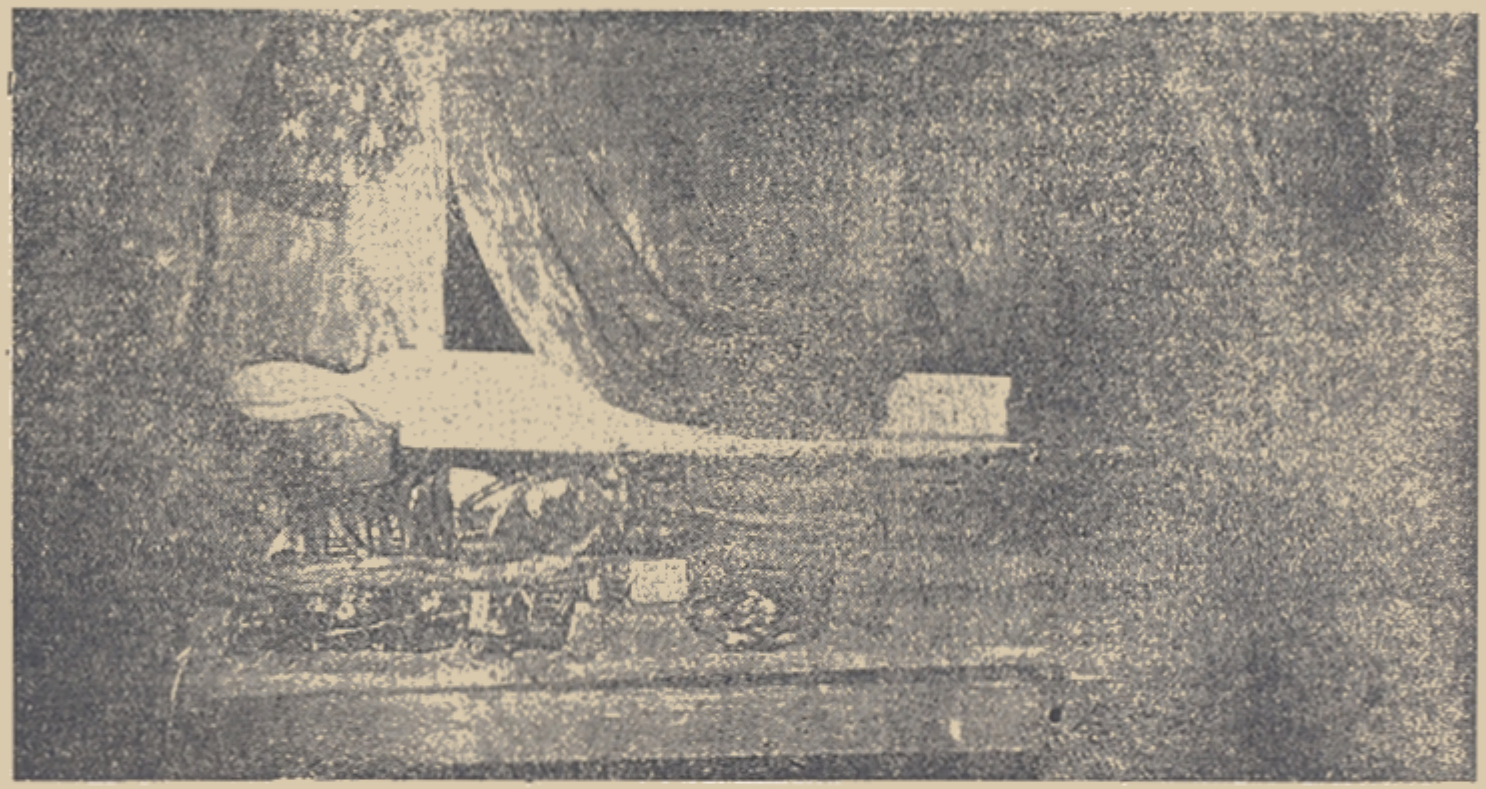

Розкриті мощі в лабораторії мощей. (Фото С. Горохова).

і теж нагрівали повітря. Манахи по черзі виносили з печер мощі і на деякий час ставили їх у сушарні. Цю операцію потай проробляв спеціальний штат манахів кількістю невеликий. Заразом у тій же сушарні мощі переодягали в нову одежу, надівали на них нові пантофлі і т. д., в труни клали сухі стружки. Після такого „капітального ремонту" мощі знову вкладалися в раку (футляр) і ставилися на своє місце в печері. Ці сушарні мощей залишились і зараз. Одвідувачі печер щодня знайомляться з цими „лабораторіями" чернецького шахрайства.

Прибутки від мощей та їх часток, від „мироточивих" голов (черепів невідомих людей, поставлених в посудину з оливою) та від торгівлі іншим мотлохом, становили величезну суму — понад 100 тисяч карбованців на рік.

Для нагляду за прочанами та догляду за мощами і мироточивими головами був приставлений спеціальний штат манахів — 8 — 10 чоловіка на кожну печеру.

* * *

В 1922 році спеціальна урядова комісія разом з представниками місцевої церковної громади зробила огляд мощей у печерах і виявила численні шахрайства в цих підземеллях.

З 1930 року печери стали частиною Київського Музейного городка. Загальний вигляд печер, якщо не рахувати зробленої для освітлення їх електро-проводки, залишився той самий, що й був. Лише зникли назавжди манахи та юрби темних задурених прочан. Тепер у печерах провадять дослідження наукові робітники. Численні групи екскурсантів щодня приїжджають з усіх кінців Радянського Союзу, щоб оглянути лавру і печери, на наочних предметах ознайомитися з мерзотно-злочинною діяльністю цього колишнього величезного кубла релігійного мракобісництва.

Ще багато є невиясненого і недослідженого в печерах. Починаючи з 1933 року тут проводиться спеціальне наукове обслідування і розкопки, які вже дали багато цікавих матеріалів. Відкриті цілі звалища замурованих кістяків. Лише можна догадуватись, що багато з цих кістяків — це були закатовані в печерах кріпаки бунтарі. Відкрито підземні каземати-тюрми. Вся історія діяльності манастиря — вірного слуги феодалів, царів, капіталістів встає як жива картина тяжкого страждання народу і злочинного розпутного життя гнобителів.

Щороку ведуться дальші дослідження лаврських печер, дослідження, що стали можливі лише за диктатури пролетаріату. Вони розкривають нові й нові сторінки тажкого пригноблення трудящих, хижих розправ з ними, всього того, чому поклав край Великий Жовтень.

І. ЕЛЬВІН

ІТАЛО-АБІССІНСЬКА ВІЙНА І ВАТИКАН

Італо-Абіссінська війна стала новою історичною перевіркою тієї ролі, яку відограє Ватикан, як спільник італійського фашизму і оборонець ідеї колоніального імперіалізму взагалі. Власне кажучи, після світової війни це був перший випадок, коли Ватикан опинився перед лицем цілком реальної й офіціальної підготовки війни, а потім і самої війни. І, якщо, були будьякі ілюзії в пацифістських колах Европи щодо „миротворчої" ролі головного управління могутньої католицької церкви, то вони, ці кола, змушені були хутко попрощатися з цими ілюзіями.

Після укладення латеранського конкордату (11-го лютого 1929 року) зовнішня політика Ватикана майже цілком ішла в кільватері зовнішньої політики Муссоліні. Так само стояла справа в стосунках з Югославією, де католицизм, за директивами Ватикану, підтримував про-італійські і антифранцузькі тенденції (під час різких політичних незгод між Францією та Італією); далі у стосунках з Австрією, де, як відомо, особливо сильні позиції займає католицизм; потім у стосунках з Угорщиною, у стосунках з Німеччиною, з Францією: у всіх складних маневрах італійської дипломатії Ватикан виконував функції її помічника,— прямого або побічного. Ця роль виявилася і по лінії колоніальних прагнень італійського фашизму. Значно збільшилася кількість італійських місій в різних країнах Африки і, що особливо показово, в Абіссінії. Важливо відзначити, що 1930 року при Ватикані була заснована спеціальна „Ефіопська колегія", в якій молоді ефіопи (абіссінці), відібрані католицькими місіями в самій Абіссінії, набували потрібні навички для дальшої пропагандистської роботи серед абіссінців. Пій XI особисто приділяє багато уваги цьому закладові.

> „Широко відомий спеціальний інтерес, що його виявляє святий престол до абіссінських християн,— пише „Кур'єр Варшавський" (16 вересня 1935 року). Про це свідчить, між іншим, і та обставина, що єдиною апостольською колегією, розташованою в стінах самого Ватикану, є ефіопська колегія, заснована лише 1930 року, а також недавнє урочисте святкування у Ватикані пам'яті місіонера лазаріста Юстіна де Якобіс, що насаджував католицизм в Абіссінії у першій половині XIX століття".

В самій Абіссінії Ватикан має кілька важливих опорних пунктів в особі місіонерських станцій і вікаріатів у Галлі, Каффа, Харрарі і інш. пунктах, а також в особі „апостольського префекта" в Аддіс-Абебі. Ці місії не сидять дарма. Саме за останні роки кількість католиків, за багатьма даними, значно виросла. За словами кореспондента паризької газети „Тан" із Джібуті, абіссінська людність (всього 12 мільйонів чоловіка) щодо віровизнання поділяється таким чином: 4 мільйони прибічників коптського монофізитизму (панівна церква), 4 мільйони магометан, 3 мільйони язичників і 1 мільйон католиків.

> „Судячи за цими цифрами,— пише вищезгаданий „Кур'єр Варшавський", католицизм в Абіссінії досягнув останніх років величезних успіхів, бо ще порівняно недавно статистичний щорічник говорив — максимум — про 60 тисяч католиків".

При цьому особливо важливо відзначити той факт, що за винятком однієї місії французьких католиків (у Харрарі, заснованої тулузькими католиками), решта перебуває в руках італійських монахів та попів.

Цілком очевидно, що ці італійські місії в Абіссінії, користуючись до того „спеціальною увагою" з боку „святого престолу", виконували роль італійських колоніальних агентур, і, слід гадати, що ці ж таки місії, вірні принципам місіонерської служби в колоніях, взагалі подавали і подають далі немало послуг італійському військовому командуванню.

І от, коли виник італо-абіссінський конфлікт, коли італійська преса стала щодня розпалювати імперіалістичні-шовіністичні

настрої, закликати „загнуздати“ абіссінців, галасувати про право Італії на експансію, про „провокації“ абіссінців, про підготовку Абіссінії до нападу на Італію,— тоді неминучо повинен був сказати своє слово і Ватикан, що й було зроблено без особливої проволочки. 24-го лютого 1935 року в „Оссерваторе Романо“ була надрукована спеціальна стаття про колонізацію.

„Колонізація,— так писав орган Ватикану,— є справою великої людської солідарності, здійснюваної в результаті чіпкої настійливості, великої звитяжності, глибокої волі і братської любові“.

Інакше кажучи, звіряча хижацька колоніальна політика імперіалізму за „Оссерваторе Романо“ це — акт великого милосердя до самих колонізовуваних тубільних мас колоніальних володінь.

І далі,— знову таки, навіть не згадуючи Абіссінії (типовий єзуїтський прийом), газета пише:

„Природні багатства не повинні залишатися без руху і використання, і якщо народи, які володіють цими багатствами, неспроможні сами використати їх, то вони повинні дати іншим можливість подати їм допомогу і керівництво... Церква завжди підтримувала і заохочувала колонізацію... Церква вважає, що проблема колонізації є насамперед велика проблема морального порядку, і що вона не може бути вирішена *тільки* з допомогою сили“.

Підкреслене нами слово „тільки“ в останній фразі з найбільшою виразністю показує ціну міркувань на тему про „моральну“ колонізацію: церква відверто висловлюється за пряме насильство щодо колоній, але рекомендує *поряд* з насильством, з застосуванням зброї, зі знищенням непокірних, також вдаватися до системи „морального“ виховання колоніальних мас. І саме на себе церква бере функції „морального вихователя“ цих мас. Усе це, звісно, аж ні скільки не нове, все це провірене протягом століть колоніальних розбоїв. Та коли Ватикан зважив за благо і за доцільне саме в лютому 1935 року, в самий розгар скаженої кампанії проти „абіссінських дикунів“, знову потвердити стару, сто разів застосовувану на ділі тезу, то це говорить про бажання Ватикану знову продемонструвати і підкреслити свою цілковиту солідарність з офіціальними настановами і прагненнями фашизму. Правда, газета не згадує Абіссінії — але кому не ясно, що вона має на увазі саме Абіссінію?

Через кілька місяців у номері за 24-те липня та ж „Оссерваторе Романо“ повертається до даного питання, мобілізуючи при цьому навіть „авторитет“ самого блаженного Августина:

„Колонізуючі держави, — писала газета,— завжди повинні були вибирати один із двох методів: завоювання або угоду. І з цілковитою підставою можна застосувати до колоній слова святого Августина, сказані про держави: вони утворюються шляхом застосування сили“.

Хіба треба більше недвозначної заяви про цілковиту солідарність з настановами фашизму та імперіалізму?

Ще за кілька днів до появи цієї статті виступив з декларацією сам Пій XI. Діло було,— як ми вже знаємо, – в самий розгар нестримної войовничої імперіалістичної пропаганди. 7-го липня папа прийняв делегацію французьких та італійських колишніх фронтовиків (і ті й ті, звісно, члени фашистських організацій) і заявив:

„Ми бажаємо, щоб прагнення, вимоги і потреби великого і благородного народу, народу, яким є наш народ, були визнані і задоволені“.

Правда, до цих слів папа додає кілька слів „побажання“, щоб це (тоб-то визнання і задоволення вимог і потреб імперіалізму Італії) було цілком „згідне з нормами справедливості і миру“. Але ж і фашисти підкреслюють, що все, чого вони вимагають і що роблять, відповідає принципам „вищої справедливості“, і що вони не від того, щоб одержати Абіссінію мирним шляхом. Та справа в тому, що Абіссінія добровільно не хоче лізти в ярмо, та коли б і захотіла,— інші імперіалістичні держави, несамперед Англія, не схильні дозволяти Італії безперешкодно посилювати свої позиції, особливо в такому важливішому з погляду комунікаційних шляхів Британської імперії пункті. Коли ж не можна мирно, то доводиться вдатися до сили, до тієї самої сили, яку санкціонував блаженний Августин, тим більше, що йдеться ж,— за словами самого ж Ватикану,— про задоволення „справедливих вимог і потреб великого народу“. Ще 28-го липня папа запевняв прийнятих ним слухачів ефіопської колегії, що

„цілком надіється, що нічого не трапиться такого, щоб було б незгідне з істиною, справедливістю і милосердям“.

на кораблях, у таборах з відкритою проповіддю війни, з відвертим її благословенням.

Так римська „Трибуна“ (16 липня) описує урочисту месу (церковну відправу), проведену Авеллінським єпископом на спортивному полі в присутності всіх представників військової влади. На цій месі благословляли полковий прапор 244 батальйону і причащали всіх присутніх чорносорочників.

„Його преосвященство єпископ виголосив, тримаючи в руках святе євангеліє, голосну, запальну промову, закликаючи готових відпливати солдатів воювати і перемогти во ім'я бога, батьківщини, короля і дуче“.

Нагадуємо: це відбувалося ще в серпні, місяців за два до початку воєнних дій.

Єпископ монсіньор Асті благословив польову батарею перед відправкою її до Африки. У Болоньї тоді ж в казармі ім. Муссоліні єпископ благословив загін фашистської міліції перед відправкою її на фронт. „Гадзетто дель Пополо“ розповідала про те, як в Турині капеллан, благословляючи 104 батарею чорносорочників, „говорив їм слова любови до батьківщини і відданості фашистській вірі“. Газета „Реджиме фашиста“ наводила слова отця Еліа Баратоно на військовому параді в Кремоні.

„Хоробрі кремонці, я закликаю вас сьогодні в присутності Роберто Фаріначчі (видатний фашистський „вождь“) на те, щоб на вулицях фашистійшої Кремони виспівувалась пісня нашої війни, яка стала піснею фашистської Італії, пісню, яку зараз радісно виспівують чорні сорочки, відпливаючи до східньої Африки, пісню, яка говорить про те, що Італія повернулась до бога“...

Кількість подібних цитат можна було б дуже легко збільшити в багато разів. Але, знову таки, цими виступами далеко не обмежуються форми співробітництва церкви і фашизму. Командування найширше використовує попівщину як в Італії, так і в довготривалому плаванні, і на фронтах в самій Абіссінії. В число воєнних матеріалів, що йдуть за частинами італійської армії, на всьому шляху від Апенінського півострова аж до лінії фронту, у великій кількості представлений особливий вид „воєнного спорядження“,— похідні каплички, невеличкі, портативні. При капличках-церковцях безпримінно попи. Звісно, генерали де Боно, Граціані або Сантіні не стали б завантажувати свої обози зайвим мотлохом. Очевидно ці пересувні „божі церковці“ вкупі з слугівниками потрібні командуванню так само, як потрібні йому кулемети, танки, літаки й отруйні речовини. З армією везуть також багато „чудотворних ікон“, що їх надсилають з Італії. Недавній головний командувач італійським військом на північному фронті, генерал де Боно, дуже похвалив діяльність „святих отців“ в армії, і не тільки в армії: попи вже орудують серед тубільців окупованих земель, як прямі агенти командування.

З італійських літаків розкидають впереміжку з бомбами прокламації до населення, в яких незмінно підкреслюється „божественна місія“ італійців — „спасати абіссінців і дарувати їм щастя“.

А водночас попи в Італії продовжують розпалювати шовіністичний чад і підтримувати хутко в'янучий войовничий дух молебнами, хресними ходами і передзвоном. В день захоплення Адуї, в день знищення повітряним бомбардуванням сотень дітей і жінок, над усією Італією стояв передзвін всіх церков. Дзвонили й на дзвіниці святого Петра у Ватикані.

Так слова й діла католицької церкви і її „непогрішимого“ глави, як бачимо, не суперечать одне одному. Функція церкви була й залишилась одна: служба імперіалізму.

Однак, Ватикан робить діло італійського фашизму в теперішній критичний для нього час не тільки всередині країни або на абіссінських фронтах. Ватикан широко використовує також свої міжнародні зв'язки. Тільки но почалися воєнні дії в Абіссінії і в Женеві заговорили про санкції, Ватикан скликав усіх своїх нунціїв, акредитованих при іноземних урядах, і дав їм директиви, як чинити опір політиці санкцій і як організувати про-італійську кампанію в своїх країнах. Сама „Оссерваторе Романо“ різко нападає на ті держави, що застосовують санкції, цілком солідаризуючись у цій справі з загальноіталійською фашистською пресою.

Було б неправильним вважати, що Австрія й Угорщина відмовились застосувати санкції лише через те, що на них зробила натиск їхня католицька церква. Та навряд чи доводиться сумніватись у тому, що цей натиск не в останній мірі зіграв свою роль, адже величезний вплив католицизму саме в цих країнах досить добре відомий.

Що ж до політики Швейцарії, яка теж приєдналась до цього антисанкційного фронту, то треба мати на увазі, що найбільші католицькі ордени тримають свої капітали у швейцарських банках, які в свою чергу щільно зв'язані з воєнною промисловістю низки країн.

В Іспанії точиться сильна боротьба між радикалами, що представляють буржуазію, заінтересовану, насамперед, у ділових стосунках з Англією, і політичним католицизмом з його лідером Хіль Роблесом на чолі, що представляє у великій мірі поміщиків і ті кола буржуазії, які заінтересовані більше в торгівлі з Італією. За словами „Рейніш Вестфаліше-Цейтунг",

„політичний католицизм, з його лідером Хіль Роблесом, як і роялісти, бажає сприятливої позиції в стосунках з Італією. Є всі підстави гадати, що тут криється певний вплив Ватикана".

Надзвичайну активність виявляє католицька церква у Франції. Орган войовничих католиків Франції „Круа" висловлюється рішуче проти санкцій.

Отже, не перебільшуючи успіхів Ватикану в даній галузі, треба все ж констатувати той абсолютно явний факт, що церква робить усе, щоб полегшити італійському імперіалізму просувати почату ним війну, яка може перерости в нову світову імперіалістичну різанину.

Церква залишається вірною своїй класовій функції — бути завжди знаряддям імперіалізму.

ХРОНІКА

„КОЖНИЙ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТ ПОВИНЕН БУТИ РЕЛІГІЙНИМ"

На окружному з'їзді націонал-соціалістської партії в Лімбурзі виступав німецький міністр по церковних справах, Керрль, з широкою промовою на тему про ставлення націонал-соціалізму до християнської релігії. Наводимо кілька характерних уривків з його промови:

Націонал-соціалізм стоїть на базі позитивного християнства. Що говорить християнство? Люби ближнього, як самого себе. Але ближній це не готтентот, не кафр, не зулус, а тільки німець... Саме ми, націонал-соціалісти, підтримуємо церкву. Немає іншої держави в Европі, яка видавала б такі суми церкві, як ми. Націонал-соціалізм повинен вимагати від кожного члена партії, щоб він був релігійним, бо тільки той може віддати своє життя в ім'я вічних цілей, хто почуває свою зв'язаність з вічним, з божественним. Хоча нам, з погляду держави і партії, не важно, в чому саме виявляється релігійність кожного зокрема". („Берл-Берз. Цайт").

Заява Керрля, що належить до числа найбличжих помічників Гітлера, є новий доказ спаяності звірячого фашистського чорносотенства і релігії, не зважаючи на сперечення по окремих питаннях, що точаться між церковниками та фашистами.

„НІМЕЦЬКІ ХРИСТІАНИ" і „ШТЮРМЕР"

Наймерзотніше з німецьких фашистських періодичних видань, погромно-порнографічний листок „Штюрмер" друкує відозву берлінської організації „Німецьких християн", в якій ця організація рекомендує своїм членам передплачувати згаданий журнал. Підстава для такої рекомендації похабного журналу — антисемітичний напрямок його.

ЦЕРКВА НА УТРИМАННІ ШИНКА

Істинно-руські закордонні православні церкви так само щільно пов'язані з шинками, як і ввесь побут білої еміграції. Недавно „Берлінер Тагеблатт" повідомила, що „руська церква" на Фербеллінерському майдані в Берліні звертає на себе увагу не тільки і не стільки своїми картатими цибулями бань, що виділяються на тлі сусідніх житлових будинків, скільки тим, що на першому поверсі цієї церкви розташувався ресторан з окремими затишними кімнатами для розпутних гультяїв. Тут квітне картьожна гра, пияцтво й інші принади буржуазного ресторану. На прибутки цього „богоугодного" закладу й утримується церква.

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА СЛУЖБІ ПОЛЬСЬКОГО ФАШИЗМУ

Не так давно у Польщі відбувалися вибори до сейму. Ці вибори провадилися на основі нового фашистського закону про

вибори. який перетворював усю процедуру виборів на справжній фарс. Як відомо, населення дало добру відсіч фашистському урядові тим, що 65-70% виборців не взяли участі у виборах, ігнорували їх. У зв'язку з цим цікаво відзначити активну роль церковників в агітації за голосування на користь урядових (інші не були допущені) кандидатів. Зокрема звертає на себе увагу активність православного духовенства.

Так, напередодні виборів митрополіт всепольської православної церкви, Діонісій, звернувся до всіх єпископів з посланням, в якому пропонує приписати всьому низовому духовенству, щоб воно вговоряло „боговірних чад" іти на вибори і, як подобає „добрим християнам", виконати свій громадянський обов'язок і докладати всіх сил, щоб до сейму і сенату пройшли люди побожні, поміркованi, готові ревносно трудитися на благо вітчизни", тоб-то, фашисти.

СХОВАНКИ ВІД ГАЗІВ У ВАТИКАНІ

Адміністрація Ватикану вирішила збудувати підземні протигазові схованки, побоюючись воєнної сутички Італії з якоюнебудь европейською державою, а в наслідок цього—повітряного нападу на Рим. Як повідомляє американське агенство „Ассошіейтед Пресс", ці споруди являють собою залізо-бетонні підвали. У цих підвалах в разі повітряного нападу ховатиметься папа, кардинали, папська гвардія й інші мешканці Ватикану. Від папського палацу до цього підвалу прокладають підземні тунелі.

Як видно, „заступник бога на землі" не дуже покладається на силу своїх молитов.

ІТАЛІЙСЬКИЙ ГУБЕРНАТОР БУДУЄ МЕЧЕТІ В КОЛОНІЇ

Губернатор італійської колонії Лівії, маршал Бальбо, скликав конференцію всіх комісарів Лівійської провінції, щоб обміркувати питання про політику щодо магометанської людності в зв'язку з заколотами серед магометанського племени Сенуссі. Як повідомляє римський кореспондент „Берлінер Тагеблат", в числі інших постанов ухвалено знову відкрити закриті раніш магометанські мечеті і збудувати кілька нових. Нові мечеті намічено збудувати в Кірені, Порто, Бардіа, Мартуба і інш. Буде відновлено і оздоблено святилище Сід і Рафа в Джебелі. У постановах зазначається, що ці заходи розраховані на те, щоб заспокоїти плем'я Сенуссі і заохотити ту частину племені, яка пішла в сусідній Єгипет, повернутися до Лівії.

Маршал Бальбо вже договорився з керівними представниками магометанського духовенства про співробітництво в цій справі.

Таким чином італійський імперіалізм, будучи в найкращих стосунках з католицькою церквою, користуючись її послугами в своїй імперіалістичній політиці, не менш охоче насаджує магометанство, коли йому це вигідно.

СТРАЙК НА БУДІВЛІ ЦЕРКВИ

В Чехословацькому містечку Дейч-Лібау відбувся незвичайний страйк. Застрайкували робітники будівельники, що працюють на ремонті і добудувані церкви в цьому містечку. Страйк стався через те, що будівельна компанія, в якій бере участь і духовенство цієї округи, оголосила про зниження розцінок. Робітники припинили роботу, вимагаючи видати зарплату в повному обсягові. Адміністрація відмовила і погрозила, що передасть роботу іншим будівельникам, адже безробітних більш, ніж досить. Підтримані майже всією людністю містечка, страйкарі твердо стояли на своєму. Компанія не витримала натиску робітників і задовольнила їх вимоги.

УГОДА МІЖ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНОЮ ТА ВАТИКАНОМ

Кілька років тривали переговори між Ватиканом і чехословацьким урядом про встановлення „модуса вівенді" (умов, що встановлюють тимчасові норми взаємин). Нарешті переговори закінчились підписанням угоди, за якою католицизму надається низку пільг, а також регулюється ряд технічних питань щодо організації єпископств, грошей, що видає держава на церковне викладання в школах і т. інш. „Модус вівенді" є перший крок до конкордату.

КАТОЛИЦЬКІ МІСІЇ В КИТАЇ

Активність католицьких місій у Китаї зростає. За даними щорічника „Чайна Крістен Ірбук" в Китаї налічується нині 2.702.468 зареєстрованих католиків, на 73.000 більше, ніж минулого року. На думку згаданого щорічника, одна з головних причин успіхів — до речі досить скромних — є курс католицьких місій і самого Ватикану на утворення „кадрів" з середовища самих

лекції в університеті запрошено кращих педагогів із Сорбонни та одного професора з робітничого університету.

Перший цикл лекцій (елементарний) складається з шести лекцій по одній годині кожна. Після кожної лекції розпочинається дискусія. Тематика лекції така: походження релігії, походження християнства, церква перед актуальними проблемами, атеїзм ідеалістичний та атеїзм матеріалістичний, організація трудящих безвірників і методи антирелігійної пропаганди, практичні можливості розвитку антирелігійного руху.

До початку навчання в університеті надійшло дуже багато листів із провінцій до газети французьких безвірників „Ля Лютт" („Боротьба") з пропозиціями організувати заочний антирелігійний університет для активістів безвірників у провінції.

БЕЗВІРНИЦЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ В АЛЖІРІ

Алжір — французька колонія в Північній Африці, переважно селянська країна, дуже відстала і пригноблена.

Алжірська секція пролетарських безвірників — організація молода і налічує в своїх лавах лише біля сотні активних членів, переважно арабів. Алжірські безвірники роблять лише перші кроки в антирелігійній боротьбі, організовуючи серед робітників антирелігійні лекції і доповіді на теми: „Церква і війна", „Антирелігійна боротьба в СРСР" і інш.

Крім того безвірники Алжіру успішно поширюють французьку антирелігійну газету „Ля Лютт" (щомісяця поширюють більше 100 нумерів), антирелігійні листівки і плакати. Ближчим часом Алжірська секція почне видавати свою антирелігійну газету, в якій буде висвітлюватись антирелігійна робота в Алжірі та діяльність алжірського духівництва.

БЕЛЬГІЙСЬКІ БЕЗВІРНИКИ ЗА ЄДИНИЙ ФРОНТ

Секція Інтернаціоналу пролетарських вільнодумців у Бельгії разом з фламандською організацією вільнодумців проводять активну роботу за єдиний фронт боротьби проти фашизму та підготування війни. Останнім часом відбулося троє спільних зборів, на яких виробили план єдності дій.

Секція пролетарських вільнодумців у Бельгії хоч кількісно не дуже велика, але одна з активніших. Останнім часом пролетарські безвірники Бельгії почали видавати свою газету „Безвірник". Перший нумер якої присвячений боротьбі за єдиний фронт.

ПРОТИ КЛЕРИКАЛІЗМУ ТА ФАШИЗМУ

У Празі відбулася окружна конференція представників 70 різних культурних організацій. На конференції обговорювалося справу боротьби проти клерикальної фашистської реакції. З доповіддю виступив секретар лівої культурної організації „Універса". Скочек, Він висвітлив як проникають клерикальні і всякі інші реакційні впливи на всі ділянки культурного і політичного життя Чехословаччини — в школу, армію, кіно, радіо і т. д.

Клерикали агітують за утворення „християнської держави", за передачу шкіл під повний контроль церкви, за посилення релігійного виховання дітей та заснування політичного католицького блоку з усіх католицьких партій.

Доповідач закликав мобілізувати і утворити антиклерикальний фронт спілок вільнодумців, спілки пролетарських вільнодумців, передових учительських, робітничих культурних організацій, робітничих спортивних спілок, студентських, театральних і інш. лівих культурницьких організацій, які повинні утворити єдиний могутній фронт, здатний припинити наступ клерикальної реакції.

Конференція, на якій було присутніх понад 4.000 чоловіка, ухвалила низку важливих рішень в дусі тез основної доповіді.

О. ДУДНИК

ВІДРИВАЄМО ВІД РЕЛІГІЇ ОСТАННІХ ТРУДЯЩИХ ОДНООСІБНИКІВ

В самому центрі села Мошнів (Черкаський район, Київської області) стоїть велика мурована церква, збудована майже 100 років тому за почином багатого поміщика — князя Воронцова.

Старі колгоспники оповідають перекази своїх батьків та дідів про ті часи, коли будувалася церква. Тяжко тоді жилося: велика більшість селян кріпаків майже цілий рік їли хліб по-половині з деревяною корою та жолудями. Гірше худоби працювали на панщині.

Довго будували церкву, щось років десять. Пани та панські слуги втішали кріпаків, що як закінчать будувати церкву, то тоді настане щасливе життя, мовляв, тоді бог пошле свої милості на людей.

Збудували церкву, а милості так і не було. Навпаки, ще гірше стало. Пани вискували останню силу з кріпаків. До поміщицького визиску ще додалося попівське здирство.

Пригноблення, горе і злидні були нерозлучні з трудящим селянином аж до революції.

Після Жовтневої революції почали маси відходити від церкви та релігії.

1929 року, на початку колективізації, високо піднеслася хвиля антирелігійного руху. На базі суцільної колективізації ліквідуючи куркульню як клас, передове трудяще селянство повело наступ і проти попівщини та церкви — цього духовного знаряддя класового ворога. За почином і керівництвом партійної організації вчителі розгорнули антирелігійну пропаганду. Сильне враження справила на все село одна антиріздвяна вечірка на початку 1930 року. Юні безвірники піонери показували „чудеса": перетворювали воду на кров, „обновляли" ікони, демонстрували самозапалення свічок і т. ін. А піп мурованої церкви, скинувши рясу, прилюдно зрікся сану і виголосив довгу промову. Кілька упертих релігійників пробували зірвати численні безвірницькі збори. Не вдалося. Велика більшість трудящих селян організувалися в колгосп і постановили церкву закрити.

Минуло 5 років. Колгосп „Нова культура", переборовши труднощі, вийшов на широкий шлях соціалістичного життя. 5 років у мурованій церкві хлібне зсипище колгоспу. Дзвони давно здали в Рудметалторг і тепер на дзвіниці ночами тільки сови кричать.

Та релігійні забобони ще не ліквідовані цілком. Є ще церковники в Мошнах. Хто ж вони такі? Це в основному невеличка група упертих одноосібників, відірваних від бурхливого колгоспно-громадського життя, від культурної роботи. Серед них є й бідняки, що заплутались у куркульсько-церковницьких тенетах. Мають вони і свою маленьку деревяну церкву

Важко провадити між ними антирелігійну роботу. До будинку колгоспника ці релігійники майже не ходять. Доводиться провадити між ними індивідуальні антирелігійні бесіди. Успіхи колгоспу допомагають відривати від релігії і прилучати до колгоспного життя рештки одноосібників.

От одна з таких одноосібників — бідна вдова Настя Остапець. Під впливом попа та підкуркульників вона ще до минулої весни цуралася колгоспу; ходила до церкви, віддавала попові останню копійку і жила в скруті та злиднях.

З весни Настя в колгоспі. Тепер вона дорікає собі, що досі була одноосібницею та слухалась церковників. Попрацювавши тільки одне літо, Настя Остапець не тільки цілком забезпечила собі хліба до нового врожаю, а ще й порося придбала і грошей заробила.

Бувши релігійною, замкнутою в собі одноосібницею, вона завжди була похмура, пригнічена релігійним дурманом. А тепер, ставши колгоспницею безвірницею, ніби переродилась: стала веселою, активною.

„Ходила до церкви, молилася, просила в бога щастя й достатку, — розповідає

Настя, — і ніби сліпа була, не бачила, що щасливе людське життя тут же у колгоспі.

Слухаючи її, сміється старий безвірник 70-літній колгоспник Грицько Смаглій, і собі згадує:

— Молився і я кілька десятків років, надіявся та сподівався царства небесного та їв хліб з половою. Лише дякуючи нашій партії, безвірникам вийшов я разом з колгоспом на правильний колгоспний шлях.

Сміється дід Смаглій з церковника одноосібника Смаглія Федора.

— У колгоспі вже давно зійшли посіяні чистим добірним зерном посіви, а Федір ще тільки сіє та бога благає, щоб уродило. Настали жнива: у колгоспі пшениця, як очерет, ледве піднімеш снопа, а Федір зразу чотири снопики своїх бере в одну руку, кладе в коп'ячок.

Я, сторож колгоспний, заробив хліба доволі, а в богомільного одноосібника Федора мабуть і до нового року не вистачить.

І досадно, і жаль упертого релігійника Федора Смаглія.

Цієї зими ми, безвірники, вирішили остаточно відірвати від церкви решту трудящих одноосібників.

А. ПЕРЕВАЛА

ПЕРЕДЧАСНИЙ СПОЧИНОК

Недавно Гадяцький поштовий відділ (Харківська область) опинився в трудному стані: від Харківської обласної ради спілки войовничих безвірників надійшов лист в адрес Гадяцької районної ради СВБ. Кілька днів поштар ходив по установах і організаціях і так і не допитався адресата. Ніхто в районі не міг сказати де міститься райрада СВБ. Нарешті справа вияснилася: такої організації в районі просто не існує.

На перший погляд можна подумати, що раз немає райради СВБ, то в районі вже мабуть немає і релігійних людей, немає релігійних організацій. Але до цього ще дуже далеко. На терені району налічується 35 церков. З них, за постановами населення закрито 17, а 21 церква ще діє. Крім того, в районі нараховується до 15 сектантських релігійних громад, які дуже хитро маскують свою діяльність. Нерідко буває, що сільський актив запевняє, ніби в селі вже немає сектантів, але придивившись пильніше, можна виявити не тільки окремих сектантів, а й їхні замасковані молитовні будинки, місця їхніх молитовних зборів, як от у селі Лютенці. Кожного релігійного свята колгоспний актив, парторги, комсомольці, вчителі байдужо спостерігають, як відсталі колгоспники ходять до церкви, до сектантських молитовень.

Та не тільки дорослі відсталі колгоспники ходять до церкви, буває що ходять до церкви й окремі учні шкіл. По деяких селях попи використовують окремих учнів для своєї агітації. Наприклад, у с. Соснівці син колишнього директора школи, Ситника, учень сьомого класу ходив по хатах колгоспників разом з поповим сином і вговоряли колгоспників не закривати церкву.

У селі Харківцях кращі учні: Бабенко Пріська і Шульженко Ганна, під впливом релігійних батьків, ходили говіти. У цьому ж селі піп Кривошеїн домігся, щоб батьки померлого юного безвірника, піонера Лизуна влаштували релігійний похорон. Піп широко використав нещастя релігійних батьків для підживлення релігійних пережитків серед колгоспників. Похорон піонера піп обставив з усією церковною театралізованою урочистістю: правив довгу панахиду, виголосив надгробну релігійну промову-проповідь. Поховали цього піонера біля самої церкви, за оградою, де раніше ховали тільки попів та куркулів.

Для кожного свідомого безвірника ясно, що піп хитро підмазується до колгоспника, намагається протягти релігію в новий колгоспний побут. Осквернивши пам'ять юного безвірника релігійним похороном, піп використав цю нагоду для того, щоб пригальмувати антирелігійні настрої серед колгоспників, посіяти серед них примиренство до релігії. Він продемонстрував, що він буцім то „за" піонерів, тільки з церквою, з релігією, з примиренством до віковічного духовного гніту, з примиренством до куркульських недобитків.

Чи не ясно, що школа, комсомольці, колгоспний актив і в першу чергу вчителі вкрили себе непростимою ганьбою, давши своєю злочинною бездіяльністю можливість агентові класового ворога—попові використати смерть піонера для підживлення шкідливих релігійних забобонів, для піднесення свого авторитету серед відсталих віруючих колгоспників!

Мусимо зауважити, що цей випадок не є винятковий. І в Рашівці, і в Вельбівці

окремі учні говіли цього року, брали участь у релігійних похоронах, навіть носили корогви.

Але ні релігійний похорон піонера, ні говіння окремих учнів досі не стало сигналом для посилення антирелігійної роботи в районі. Питання антирелігійного виховання на вчительських методичних нарадах і конференціях уперто ігнорується. На початку навчального року на районній учительській конференції жодним словом не обізвалися про антирелігійну роботу серед батьків:

Благодушність, опортуністичне примиренство до попівської реакційної діяльності панує і серед профспілок і серед районних керівників. Районний відділ народної освіти не цікавиться чи провадиться антирелігійну пропаганду серед колгоспників. А тим часом і по школах і по колбудах антирелігійної літератури, зокрема художньої, майже немає, майже половина їх навіть не передплачують антирелігійної преси.

Цього року колгоспи району зібрали багатий урожай. У боротьбі за цей урожай, в боротьбі за організаційно-господарське зміцнення колгоспів виросли численні кадри колгоспників-ударників, передових, активних людей сьогоднішнього села. Вони жадібно тягнуться до культури, до знання, до дальшого піднесення колгоспного господарства. Але на цьому шляху є ще чимало перешкод у вигляді релігійних забобонів відсталих віруючих колгоспників, ще попівщина, сектанти — ця агентура куркульських недобитків — значно гальмує справу соціалістичного перевиховання колгоспних мас. Дальший переможний рух до культурного заможного колгоспного життя мусить точитися в непримиренній боротьбі проти недобитків класового ворога і його релігійницької агентури.

„Спочинок" на антирелігійному фронті в Гадяцькому районі надто передчасний і надто шкідливий. Районна рада СВБ повинна бути, і то рада активна, працездатна, що зуміла б піднести антирелігійну боротьбу і роботу на новий, вищий рівень, організувала б і керувала б роботою нового численного безвірницького активу.

П. ОМЕЛЬЧЕНКО

ПОПІВСЬКІ ВИТІВКИ

На ввесь Менський район Чернігівсь- області залишилось лише дві діючих ркви. Одна з них у селі Дяговій.

Уже двічі постановляли дягівські колгоспники закрити церкву, але цю постанову досі не здійснено, хоч із самої Дягової до церкви ходить не більше десятка старих людей. Та справа в тому, що цю церкву підтримують підкуркульники майже десяти сусідніх сіл.

При чому дягівський піп Орловський, щоб мати більше „клієнтів", щоб тримати під своїм реакційним впливом більше відсталих віруючих колгоспників запровадив низку „новаторських" витівок: він останнім часом розгортає заочне виконання релігійних треб. Наприклад, помер хто в сусідньому селі і релігійні родичі хочуть відправити релігійний похорон. Піп не хоче їхати в те село правити похорон. Він радить поховати померлого без церковного обряду, а йому принести в хустині одну-дві жмені землі з могили померлого.

Іноді можна спостерігати, як піп у церкві над хусточкою з землею провадить церковний похорон.

Релігійний замовець такого похорону відносить цю землю на могилу і тоді вважається, що покійника поховано за церковним обрядом.

Таким чином провадиться і заочне хрищення новороджених. За кожну таку требу піп бере з віруючого мінімум 5 карбованців. І живе помаленьку, підживлюючи різноманітними витівками релігійні пережитки.

На превеликий жаль і в Дяговій, і по сусідніх селах, антирелігійна пропаганда зовсім занедбана. Ні вчителі, яких у Дяговій 11 чоловіка, ні колгоспні культурні активісти протягом цілого минулого року не влаштували жодного антирелігійного виступу.

А піп тимчасом осів на квартирі у колгоспниці Катерини Гайдамаки і ізза її спини провадить свою реакційну мракобісницьку діяльність.

Релігійні пережитки треба до кінця витруювати. Спробам попа пристосовуватись до колгоспного життя безвірники своєю роботою повинні дати належну відсіч і вирвати спід його впливу відсталих колгоспників.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ЖУРНАЛУ „БЕЗВІРНИК“ ЗА 18—19 РІК ПРОЛЕТАРСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1935 РІК).

	№ журн.	Сторінка.
Й. В. Сталін.— Промова на першій Всесоюзній нараді стахановців 17 листопаду 1935 р.	11—12	3

Робота СВБ в поточному політичному і господарському житті СРСР.

Боротьбу проти релігії — на рівень завдань 3-го року другої п'ятирічки (передова)	2—3	1
Н. Колосович.—Організовано провести весняну сівбу	2—3	9
Першо-травневий огляд революційних сил. (Передова)	4	1
Річниця великих перемог (Передова)	10	1

За марксо-ленінський атеїзм.

Єм. Ярославський.— Товариш Сталін про релігію	7	

Завдання антирелігійної боротьби і пропаганди.

Єм. Ярославський.— Про завдання боротьби з релігією	9	1
В. Петров.— Боротьбу за антирелігійні кадри в центр уваги	5—6	1
Підготовка кадрів: програма антирелігійних курсів для районного комсомольського активу	5—6	38
Всесоюзна антирелігійна нарада при ЦР СВБ СРСР	7	31
О. Турган.— На вищий рівень	9	5
Н. Гнатченко.— Ширше розгорнути антипасхальну кампанію	2—3	13
Проти „сезонності“ в антирелігійній пропаганді. (Передова)	7	1
А. Буланов.— Масово-лекційну роботу — на вищий ідейно-теоретичний рівень	2—3	57

Антирелігійна робота і школа

Про антирелігійну роботу в школі і серед дорослих. (Наказ Наркома Освіти товариша *Затонського* від 3/XII—1934 р. за № 759)	1	4
О. Чефранов.— За якість антирелігійної роботи в школі	1	5
І. Дем'янець.— Організація і зміст роботи гуртка юних войовничих безвірників	4	25
І. Н. Дем'янець.— Антирелігійна робота в школі	5—6	9
Перед новим навчальним роком (Передова)	8	9
І. Дем'янець. - Антирелігійна робота школи та учнів серед батьків	8	12
Р. Короп. - Антирелігійне виховання на уроках природознавства	8	19
Про антирелігійну роботу серед дітей. (Постанова Всесоюзної антирелігійної наради при ЦР СВБ СРСР)	8	41
Н. Гнатченко.—Здійснена мрія	10	6

Папа фінансує війну . . . . . 11—12 47
Антирелігійний університет у Франції . . . . . 11—12 47
Безвірницька організація в Алжірі . . . . . 11—12 48
Бельгійські безвірники за єдиний фронт . . . . . 11—12 48
Проти клерикалізму та фашизму . . . . . 11—12 48

Критика і бібліографія

І. Р.— Рецензія на книжку *А. И. Молодчикова* „Творцы новых растений" (О Мичурине и Бербанке) 7 31
Нотатки антирелігійної літератури: бібліографічні нотатки) *Ем. Ярославский.* Собрание антирелигиозных сочинений, том. 3. *К. Тимирязев* Чарлз Дарвин и его учение. *А. Быховский.* Расы и происхождение человека 7 36
Бібліографічні нотатки: Флеров А. И.— Методика антирелигиозного воспитания в связи с учебно-программной работой начальной школы . . 9 38
С. Вольфсон.— Культура и идеология загнивающего капитализма . . . 9 38

Відповідальний редактор: М. Новицький
Техредактор: О. Турган

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1936 рік НА ЖУРНАЛ „БЕЗВІРНИК“

Науково-популярний та методичний орган Центральної Ради Спілки войовничих безвірників України.

ВИХОДИТЬ РАЗ НА МІСЯЦЬ

ГОЛОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ:

Загальний. Філософія (діалектичний матеріалізм — у маси). Природознавство. Історія атеїзму. Історія релігії. Організація та методика антирелігійної роботи. Антирелігійне виховання в школі й робота ЮВБ. Інтернаціональне виховання та робота СВБ серед нацменів. Досвід місць. Хроніка. Критика й бібліографія.

Кожна організація СВБ на заводі, фабриці, при МТС, у колгоспі, радгоспі, у школі повинна бути передплатником журналу „БЕЗВІРНИК“.

Усі заклади комуністичної освіти, технікуму й інститути комосвіти, робітничі клуби, будинки колгоспника, хати-читальні, а також початкові й середні школи, піонерорганізації, комсольські осередки повинні включити журнал „БЕЗВІРНИК“ до передплачуваної ними періодики.

Жодного активіста-безвірника, пропагандиста-антирелігійника, керівника антирелігійним вихованням дітей, який не передплатив би журнал „БЕЗВІРНИК“.

„БЕЗВІРНИК“ обслуговує найширші маси культармійців і тому його повинні передплачувати, читати й поширювати комсомольці, учителі, агрономи лікарі, працівники-активісти радянських, профспілкових, кооперативних та громадських організацій, студенти вузів і технікумів, активісти-робітники, колгоспники й червоноармійці.

Кореспонденції, статті, замітки надсилати на адресу редакції: Київ, 11-У-15, музейний городок, редакція журналу „БЕЗВІРНИК“.

Журнал „БЕЗВІРНИК“ видає Державне Соціально-економічне видавництво:

Київ, вул. Кірова № 65.

Умови передплати: на 1 рік 4 крб. 80 коп., на 6 м-ців 2 крб. 40 коп., на 3 м-ці 1 крб. 20 коп. Ціна окремого нумера 40 коп.

Передплату приймають всі поштові філії України та Радянського Союзу. Поспішайте своєчасно здати замовлення місцевим поштовим філіям.

Ціна 80

Перевірено 1994